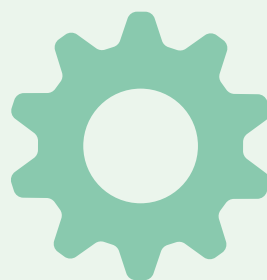

Збірка ТИПОВИХ рекомендацій

З внесення змін до місцевих
регуляторних актів у сфері енергетичного
переходу, енергоефективності та
охорони навколишнього середовища
територіальних громад України

Редакційна група та авторський колектив:
Олена Хмельник, Олександр Солонтай, громадська організація
«Агенція відновлення та розвитку»

*Публікація підготовлена в рамках проекту
«За межами вугілля: розширення розуміння справедливої
трансформації на інші сектори та громади»,
що реалізується за підтримки від уряду Великої Британії*

*Погляди, висловлені в публікації, належать авторам і можуть
не збігатися з офіційною позицією уряду Великої Британії*

ЗМІСТ

ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ	5
РОЗДІЛ I.	
МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ РЕКОМЕНДАЦІЙ	8
РОЗДІЛ II.	
ТИПОВІ ПРОБЛЕМИ МІСЦЕВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	13
2.1. Загальні тенденції та прогалини	13
2.2. Вплив регуляторних прогалин на практичну реалізацію політик	16
РОЗДІЛ III.	
ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА КОРИГУВАННЯ СТАТУТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	19
РОЗДІЛ IV.	
МОДЕЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЩОДО КОРИГУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	22
РОЗДІЛ V.	
МОДЕЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО МІСЦЕВИХ РЕГУЛЯТОРНИХ АКТІВ ЗА ТЕМАТИЧНИМИ БЛОКАМИ	24
РОЗДІЛ VI.	
ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ГРОМАДАМИ	50
УЗАГАЛЬНЕНІ ВИСНОВКИ	54

Додаток 1.

Чек-лист для громад з оцінки готовності
та впровадження рекомендацій **57**

Додаток 2.

Відповідність типових проблем місцевого регулювання
національній політиці та модельним рекомендаціям **61**

Додаток 3.

Типовий проект рішення з пояснювальною запискою
та типовими формами та додатками **63**

Додаток 3.1.

Місцева цільова програма підвищення енергоефективності
та розвитку відновлюваної енергетики на 2026–2030 роки **67**

Додаток 3.1.1.

Нотатки до паспорту бюджетної програми місцевого бюджету **72**

Додаток 3.1.2.

Пропозиції щодо плану-графіку реалізації **74**

Додаток 3.1.3.

Реалізація енергоменеджменту **76**

Додаток 3.1.4.

Проект форм звітності для енергоменеджменту **101**

Додаток 3.1.5.

Особливості залучення ОСББ та населення **102**

Додаток 3.1.6.

Перелік типових об'єктів **105**

ОКРЕСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Українські громади сьогодні перебувають у ситуації багаторівневих викликів, пов'язаних із функціонуванням енергетичної системи. З одного боку, це наслідки повномасштабної війни — руйнування інфраструктури, перебої з постачанням енергоресурсів, зростання витрат та підвищені безпекові ризики. З іншого боку, це довгострокові структурні проблеми, які існували ще до 2022 року: висока енергозатратність функціонування комунальних підприємств, установ та організацій, застарілі системи теплопостачання, висока залежність від викопних енергоресурсів, відсутність фокусу уваги стратегії громади, місцевого бюджету на проектах та ініціативах в енергетичній сфері, дефіцит фахівців та проєктних менеджерів для оформлення ідей, реалізації та мультиплікації проєктів, відсутній або слабкий досвід співпраці з приватним сектором.

У цих умовах енергетичний перехід і підвищення енергоефективності перестали бути виключно питанням розвитку або захисту довкілля. Для громад це питання безперервності надання послуг, фінансової стабільності місцевих бюджетів та безпеки мешканців. Водночас більшість громад стикається з обмеженими ресурсами — фінансовими, кадровими та інституційними, що ускладнює впровадження комплексних рішень.

Саме тому громадам потрібні не лише інвестиції чи технічні рішення, а й **чіткі, зрозумілі регуляторні механізми**, які дозволяють системно управляти енергоресурсами, планувати зміни, ефективно розпоряджатися можливостями та інструментами публічних інвестицій.

Національна політика у сфері енергетики, клімату та охорони довкілля передбачає поступовий перехід до більш стійкої, ефективної та децентралізованої енергетичної системи. Однак реалізація цих політик значною мірою залежить від того, **як вони інтегруються у рішення на місцевому рівні**.

Місцеві регуляторні акти — рішення рад, програми, порядки та положення — є ключовим інструментом, через який стратегічні цілі перетворюються на конкретні управлінські дії. Саме вони визначають:

- ➔ чи є енергетична, довкіллева та кліматична тематики наскрізною в усіх цілях та завданнях або виділена в окремі верхньорівневі цілі з відповідною системою завдань та заходів;
- ➔ чи буде ефективним енергоменеджмент у територіальній громаді;
- ➔ як плануються заходи з енергоефективності;
- ➔ яким чином громада може розвивати відновлювану енергетику;
- ➔ як враховуються екологічні та кліматичні аспекти у прийнятті рішень.

За відсутності актуалізованого місцевого регулювання національні політики часто залишаються декларативними, а громади — без інструментів для їх практичної реалізації.

В умовах війни та підготовки до післявоєнного відновлення роль громад суттєво зросла. Саме на місцевому рівні ухвалюються рішення щодо відновлення пошкодженої інфраструктури, забезпечення базових послуг та адаптації до нових ризиків.

Енергетичні рішення, прийняті сьогодні, матимуть довгострокові наслідки. Від того, чи будуть вони базуватися на принципах енергоефективності, диверсифікації джерел та екологічної сталості, залежить спроможність громад у майбутньому.

У цьому контексті оновлення місцевих регуляторних актів є не технічним завданням, а **частиною стратегічного відновлення та підвищення стійкості територій**.

Ця збірка рекомендацій підготовлена з метою **підтримати громади у процесі оновлення та вдосконалення місцевих регуляторних актів** у сфері енергетичного переходу, енергоефективності та охорони довкілля.

Документ покликаний стати практичним інструментом, який допомагає громадам:

- ➔ зрозуміти, які регуляторні рішення є критично важливими;
- ➔ оцінити відповідність чинних актів сучасним викликам;
- ➔ поетапно впроваджувати зміни з урахуванням власних можливостей.

Збірка спрямована на подолання таких ключових проблем:

- ➔ фрагментарність місцевого регулювання у сфері енергетики та захисту довкілля;
- ➔ відсутність зв'язку між стратегічними цілями та регуляторними інструментами;
- ➔ обмежене використання даних і аналітики у прийнятті рішень;
- ➔ складність адаптації національної політики до місцевих умов.

Запропоновані рекомендації дозволяють структурувати підхід громад до регуляторних змін та зробити їх більш послідовними і передбачуваними.

Збірка рекомендацій призначена для:

- ➔ органів місцевого самоврядування (місцевих рад, виконавчих комітетів);
- ➔ структурних підрозділів виконавчих органів, відповідальних за енергетику, житлово-комунальне господарство, захист довкілля та фінанси;
- ➔ місцевих експертів і консультантів, залучених до підготовки регуляторних актів та програм розвитку.

Документ може використовуватися як для внутрішньої роботи громад, так і в межах консультацій, навчальних заходів та програм технічної допомоги.

РОЗДІЛ І.

МЕТОДОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ РЕКОМЕНДАЦІЙ

Цей розділ описує методологічний підхід, який було застосовано під час підготовки збірки модельних рекомендацій щодо внесення змін до місцевих регуляторних актів. Методологія побудована таким чином, щоб поєднати аналітичну глибину з практичною орієнтацією та забезпечити можливість використання результатів громадами з різним рівнем спроможності.

У процесі підготовки рекомендацій основна увага приділялася саме **місцевим регуляторним актам** як ключовому інструменту впливу органів місцевого самоврядування на енергетичний перехід, енергоефективність та охорону довкілля.

Рекомендації формувалися з урахуванням реальних повноважень громад та тих типів рішень, які вони можуть ухвалювати на місцевому рівні. Це дозволило уникнути загальних декларацій і зосередитися на тих змінах, які можуть бути фактично впроваджені через рішення рад, програми, положення та порядки.

Регуляторна релевантність означає, що кожна рекомендація:

- ➔ має чітке місце в системі місцевого регулювання;
- ➔ може бути оформлена у вигляді конкретного нормативного рішення;
- ➔ відповідає компетенціям органів місцевого самоврядування.

Узгодженість з національною політикою

Методологія підготовки рекомендацій передбачала системне врахування чинної національної політики у сфері енергетики, клімату та захисту довкілля. Метою було не дублювання національних документів, а **адаптація їх логіки та цілей до місцевого рівня**.

У процесі роботи рекомендації співвідносилися з ключовими стратегічними орієнтирами держави, що дозволило:

- ➔ забезпечити відповідність місцевих рішень загальнонаціональним пріоритетам;
- ➔ зменшити ризик суперечностей між різними рівнями політики;
- ➔ підвищити довіру до рекомендацій з боку партнерів і донорів.

Такий підхід підкреслює роль громад як активних учасників реалізації національної політики.

Практична застосовність

Одним із ключових принципів методології була **орієнтація на практичне використання** рекомендацій. Кожен елемент збірки розглядався з точки зору запитання: *чи зможе громада реально скористатися цим на практиці*.

Це означало відмову від надмірно технічної або академічної мови, пояснення логіки та очікуваного ефекту від кожної рекомендації та фокус на поетапному впровадженні змін.

Цей документ, який може використовуватися не лише як аналітичний матеріал, а й як робочий інструмент для органів місцевого самоврядування.

Під час підготовки рекомендацій особливу увагу було приділено принципу справедливої трансформації. Зокрема, підхід базується на принципі недопущення ситуацій, коли окремі групи населення або території залишаються поза процесом змін, передбачає підтримку вразливих груп, створення умов для гідної зайнятості та перекваліфікації, а також сприяє економічній диверсифікації громад. Водночас важливим є забезпечення інклюзивності процесів ухвалення

рішень через залучення місцевих стейкхолдерів, адаптація підходів до специфіки кожної громади, інтеграція принципів справедливої трансформації у стратегічні документи та політики, а також створення передбачуваних умов для довгострокового розвитку із забезпеченням доступу до фінансових ресурсів для громад, які зазнають найбільшого впливу енергетичного переходу.

Методологія передбачала:

- ➔ уникнення універсальних рішень, які не враховують місцеву специфіку;
- ➔ акцент на підтримці громад, що перебувають у складніших умовах, зокрема промислових або постраждалих від війни;
- ➔ поєднання енергетичних цілей з питаннями зайнятості, доступності послуг і якості життя.

Такий підхід дозволяє зробити енергетичний перехід більш збалансованим і соціально прийнятним.

Об'єкт і джерела аналізу

Об'єктом аналізу стали основні типи місцевих регуляторних актів, через які громади формують політику у сфері енергетики та захисту довкілля. Зокрема, аналізувалися:

- ➔ рішення місцевих рад;
- ➔ місцеві цільові програми;
- ➔ положення про виконавчі органи;
- ➔ порядки управління комунальним майном;
- ➔ інші нормативні документи, що мають регуляторний характер.

Такий вибір об'єкта аналізу дозволив зосередитися на тих інструментах, які безпосередньо впливають на практику управління.

Інформаційна база та консультації

Інформаційна база для підготовки рекомендацій формувалася на основі:

- ➔ аналізу чинних місцевих регуляторних актів громад-учасниць;
- ➔ матеріалів, наданих громадами під час консультацій;
- ➔ результатів робочих зустрічей та експертних обговорень.

Консультації з представниками громад дозволили глибше зрозуміти реальні проблеми та обмеження, з якими вони стикаються, і уникнути формального підходу до рекомендацій.

Роль експертного аналізу

Важливим елементом методології стала участь профільних експертів у сферах енергетики, енергоефективності, захисту довкілля та місцевого управління. Експертний аналіз забезпечив:

- ➔ фахову оцінку чинного регуляторного поля;
- ➔ перевірку відповідності рекомендацій національній політиці;
- ➔ підвищення якості та обґрунтованості запропонованих рішень.

Поєднання експертного бачення з практичним досвідом громад стало одним з ключових чинників якості збірки.

Етапи підготовки модельних рекомендацій

| Первинний аналіз місцевого регуляторного поля

На першому етапі було здійснено аналіз наявних місцевих регуляторних актів громад. Метою цього етапу було визначення типових прогалин, сильних сторін та відмінностей у підходах до регулювання.

Цей аналіз дозволив сформулювати загальне уявлення про поточний стан місцевого регулювання.

| Порівняльний аналіз із національним рівнем

Другий етап передбачав співставлення місцевих підходів із національною політикою та стратегічними документами. Це дозволило виявити:

- ➔ зони невідповідності або відсутності регулювання;
- ➔ потенціал для адаптації національних підходів на місцевому рівні;
- ➔ напрями, де громади потребують додаткової підтримки.

| Формування тематичних блоків

На основі результатів аналізу було сформовано тематичні блоки рекомендацій, які охоплюють ключові напрями енергетичного переходу та захисту довкілля. Така структура дозволяє громадам працювати з рекомендаціями вибірково, залежно від власних пріоритетів.

| Розробка та валідація рекомендацій

На завершальному етапі були розроблені модельні рекомендації, які пройшли експертну валідацію та обговорення. Це дозволило перевірити їхню логічну цілісність, практичну доцільність та відповідність цілям проекту.

РОЗДІЛ II.

ТИПОВІ ПРОБЛЕМИ МІСЦЕВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Цей розділ узагальнює типові проблеми та прогалини місцевого регулювання, виявлені в процесі аналізу чинних місцевих регуляторних актів, матеріалів, наданих громадами, а також результатів експертних консультацій. Описані проблеми мають системний характер і безпосередньо впливають на забезпечення функціонування територіальних громад, а також одночасно на можливість практичної реалізації національної політики у сфері енергетичного переходу, енергоефективності та охорони довкілля на місцевому рівні.

2.1. Загальні тенденції та прогалини

Можна виділити три типові для всіх територій тенденції та прогалини — відсутність та/або фрагментарність регулювання, застарілі норми та підходи, недостатня інтеграція енергетичних і екологічних питань.

Відсутність або фрагментарність регулювання

Однією з найбільш поширених проблем є **відсутність цілісного місцевого регулювання** у сферах енергетики, енергоефективності

та довілля. У багатьох випадках відповідні положення або взагалі не закріплені у статуті територіальної громади, стратегії розвитку, інших стратегічних документах з відновлення та розвитку громади, місцевих нормативних актах, або розпорошені між різними рішеннями та програмами без внутрішньої логіки й взаємозв'язку.

Водночас Національний план з енергетики та клімату України на період до 2030 року визначає комплексний підхід до управління енергоспоживанням, розвитку відновлюваних джерел енергії та скорочення викидів. За відсутності відповідного місцевого регулювання громади мають обмежений доступ до ресурсів, а також не мають інструментів для практичного впровадження цих підходів. Фрагментарність регулювання призводить до того, що:

- ➔ фінансові втрати територіальних громад є значними, а енергетичні та екологічні заходи реалізуються несистемно;
- ➔ відсутній зв'язок між стратегічними цілями, програмами та бюджетними рішеннями, які призводять до відсутності пріоритетизації енергетичного тематики;
- ➔ громади діють реактивно, а не на основі довгострокового бачення, як наслідок залучення приватного сектору відсутнє або за найкращих обставин, епізодичне та експериментальне.

Застарілі норми та підходи

Іншою типовою проблемою є використання **застарілих регуляторних норм і управлінських підходів**, які не відповідають сучасним умовам. Значна частина місцевих актів була ухвалена до повномасштабної війни або навіть раніше та не переглядалася з урахуванням змін у національній політиці, безпекових ризиків і нових економічних реалій.

При цьому, сучасні урядові документи враховують інтереси територіальних громад в більшій мірі, ніж це було до запровадження воєнного стану. Зокрема, енергетична стратегія України на період до 2050 року ще більше продовжила розвиток попередньої енергостратегії щодо переходу до більш гнучкої, децентралізованої та енергоефективної енергетичної системи. Невідповідність

місцевого регулювання цим підходам створює розрив між стратегічним баченням держави та практикою управління на місцях. Незважаючи на пріоритетність для держави проектів у сфері генерації, окремі громади продовжували вкладати кошти в документацію та розробку проектів на базі застарілих підходів. Як наслідок, такі ініціативи частково або в повній мірі:

- ➔ не враховують потенціал децентралізованої генерації;
- ➔ не стимулюють впровадження енергоефективних рішень;
- ➔ не створюють умов для модернізації комунальної інфраструктури.

Все це призводить до значних втрат для громад та держави, у тому числі фінансових.

Недостатня інтеграція енергетичних і екологічних питань

На місцевому рівні енергетичні та екологічні питання часто регулюються окремо, без інтегрованого підходу. У результаті енергетичні рішення приймаються без належної стратегічної екологічної оцінки, а екологічні програми залишаються відірваними від інфраструктурного та інвестиційного планування.

Водночас Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року передбачає інтеграцію кліматичних та екологічних аспектів у всі рівні планування. Відсутність відповідних положень у місцевих регуляторних актах унеможливлює реалізацію цього підходу на практиці.

Наслідками такої роз'єднаності є:

- ➔ відсутність кліматичних критеріїв у місцевих рішеннях;
- ➔ недостатня увага до адаптації інфраструктури до кліматичних ризиків;
- ➔ обмежене залучення мешканців до екологічно значущих рішень.

2.2. Вплив регуляторних прогалин на практичну реалізацію політик

Обмеження для розвитку відновлюваної енергетики

Регуляторні прогалини (накази, інструкції, рішення ради рішення виконавчого комітету, розпорядження голови громади тощо) щодо роботи комунальних підприємств, установ та організацій, мережі закладів та правил фактичного партнерства приватного та публічного секторів на місцевому рівні суттєво обмежують розвиток відновлюваної енергетики. Навіть за наявності природного або інфраструктурного потенціалу громади часто не мають чітких процедур і правил для ініціювання та реалізації проектів ВДЕ.

Це суперечить підходам, закладеним у Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року, який передбачає активну роль місцевого рівня у розвитку децентралізованої генерації.

У практичній площині це призводить до:

- ➔ складності залучення інвесторів і донорів;
- ➔ обмеженого використання комунальних об'єктів для ВДЕ;
- ➔ втрати можливостей зменшення енергетичної залежності громад.

Бар'єри для енергоефективних заходів

Окрім традиційних бар'єрів для розвитку, а саме бюджетний та кадровий дефіцити, слід виділити специфічні перешкоди на шляху до енергоефективності. Відсутність належного регулювання в територіальних громадах у сфері енергоефективності є найбільш суттєвим бар'єром для впровадження відповідних заходів. У багатьох громадах енергоефективність не просто не інтегрована

у бюджетне та інвестиційне планування, а взагалі відсутній налагоджений системний облік, збір та оприлюднення інформації. Відповідно, будь які заходи реалізуються фрагментарно, в тому числі як їх наслідок — підвищується енергоспоживання.

Це ускладнює досягнення цілей, визначених у Національному плані дій з енергоефективності на період до 2030 року на локальному рівні, та знижує ефективність навіть уже здійснених інвестицій. В окремих випадках це збільшує видаткову частину місцевого бюджету.

Без регуляторного закріплення громади:

- ➔ не можуть пріоритизувати об'єкти для модернізації;
- ➔ не мають підстав для системного планування заходів;
- ➔ стикаються з труднощами у підготовці проектів для зовнішнього фінансування.

Інституційні та процедурні труднощі для громад

Регуляторні прогалини найбільше проявлені у вигляді відсутніх інституційних і процедурних норм. Аналіз положень про виконавчі органи, статутів та положень про роботу комунальних підприємств, установ та організацій, чітко виявляє відсутність конкретних та реалістичних повноважень, процедур і відповідальності. Це ускладнює, а інколи унеможлиблює внутрішню координацію між структурними підрозділами органів місцевого самоврядування, а також підпорядкованими комунальними підприємствами, установами та організаціями. Щодо підприємств, установ та організацій інших форм власності, то вимоги в сфері енергоефективності відсутні повністю, оскільки загалом вважається, що питання ринкового регулювання. Разом з тим, для територіальної громади мало б мати значення не тільки походження товару/послуги (локалізація), але й вплив на навколишнє середовище громади/регіону. Такі підходи, які залишають неврегульованими чітко та конкретно роботу виконавчих органів та підпорядкованих комунальних підприємств, установ та організацій, призводить до:

- ➔ розмиття відповідальності за реалізацію енергетичної та екологічної політики;
- ➔ затримок у підготовці та ухваленні рішень;
- ➔ ускладнення взаємодії з партнерами, донорами та інвесторами.

У результаті громади витрачають значні ресурси на подолання процедурних бар'єрів замість зосередження на змістовних змінах. Узагальнену відповідність між типовими проблемами місцевого регулювання, положеннями національної політики та модельними рекомендаціями наведено в *Таблиці 1. Відповідність типових проблем місцевого регулювання національній політиці та модельним рекомендаціям (Додаток 2)*.

Проблеми місцевого регулювання свідчать про те, що без оновлення та систематизації місцевих регуляторних актів реалізація національної політики у сфері енергетичного переходу та захисту довкілля залишається обмеженою. Саме ці прогалини зумовлюють необхідність розробки модельних рекомендацій, представлених у Розділах III–VI та визначають їхню структуру і логіку.

РОЗДІЛ III.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА КОРИГУВАННЯ СТАТУТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Опис в статутах територіальних громад, через історичну довідку, питання створення умов для енергетичної, промислової та іншої трансформації громади, є досить типовим. Громади широкими мазкам та конкретними фактами показують, як виникла сучасна проблематика громади. Разом з тим, статут громади не є документом, в якому мають визначатися стратегічні або тактичні плани реалізації трансформації, здійснення переходу, досягнення розвитку громади, а тим більше конкретні проекти та ініціативи. Зміст статуту громади інший — встановити загальні правила, а також правила, формування нових правил, стандартів, програм, пріоритетних інструментів поточного забезпечення потреб та розвитку громади в майбутньому. Статут громади має також вказувати на пріоритетні документи, які ухвалює громада, в тому числі енергетичного характеру та співвідношення їх з іншими документами, якщо громада справді серйозно ставиться до цієї проблеми.

До прикладу, в статуті Чернівецької міської громади можна прочитати наступне «Невід'ємними складовими Стратегії розвитку міста є Генеральний план міста, Програма сталого енергетичного розвитку міста, Програма з підвищення конкурентоспроможності міста» (Стаття 12. Стратегічний план розвитку міста Чернівців),

а також про те, що «ОМС у межах повноважень, визначених законами України та цим Статутом, з метою забезпечення економічних, енергетичних, соціальних, житлових, побутових, транспортних потреб» (Стаття 40. Комунальні підприємства) та «виключно у комунальній власності міської громади перебувають об'єкти, що мають важливе загальноміське значення для життєзабезпечення міста, задоволення потреб міської громади та для збереження історико-культурних об'єктів міста: міські системи водо- і енергопостачання, інженерні комунікації, пам'ятники культури та архітектури, музеї, природні ландшафти тощо» (Стаття 41. Управління об'єктами права комунальної власності).

Інший приклад, Вінницька міська громада — «З метою раціонального використання ресурсів Територіальної громади, збереження і примноження культурної спадщини, максимального задоволення інтересів різних поколінь мешканців Територіальної громади, а також задля досягнення екологічної стійкості, підвищення енергоефективності, зменшення викидів парникових газів і розвитку безбар'єрного середовища, здійснюється планування просторового розвитку Громади (Стаття 10. Планування розвитку Територіальної громади в цілому та Вінниці, як європейського міста). Більше того, Вінницька громада фіксує енергетичні питання як одним з ключових напрямків уваги життя кожного мешканця, а саме: «обов'язком кожного жителя та мешканця Територіальної громади є раціональне використання енергетичних ресурсів, сприяння впровадженню заходів з енергоефективності» (ч. 7 п. 2 статті 14. Єдність прав та обов'язків жителів Громади та мешканців Територіальної громади). Представлена також енергоефективна тематика в інших статтях статуту, зокрема щодо питань підготовки проєктів та оприлюднення інформації на офіційному веб-сайті.

У місті Львові «Запровадження енергоефективних, екологічно чистих та дружніх довкіллю технологій у всіх сферах життєдіяльності м. Львова» зафіксована в статуті громади як складова принципів сталого розвитку, а у місті Славуті серед пріоритетних напрямків розвитку територіальної громади зазначено «Забезпечення зниження енергетичної залежності міста шляхом:

- ➔ диверсифікації джерел енергопостачання, створення і розвитку альтернативної енергетики;

- ➔ впровадження енергозберігаючих технологій;
- ➔ створення цільового резервного фонду та застосування методів страхового захисту».

Отже, як ми бачимо на цих прикладах, включення питань зеленого переходу, енергетичних питань в статут територіальної громади, сприяє та є необхідним для створення не тільки правових умов роботи органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій в енергетичній сфері, але і фактором згуртованості мешканців навколо спільних цілей, взаємодії з приватним сектором, розвитком діючих та встановлення нових партнерств, взаємодій, у тому числі для взаємовигідного обміну фінансовими ресурсами, інноваціями, досвідом та інформацією на шляху до створення повністю або частково «зелених громад».

РОЗДІЛ IV.

МОДЕЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО КОРИГУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Аналіз більшості стратегій територіальних громад виявляє відсутність загалом тематики збереження довкілля, а також конкретно питань енергетичного переходу, управління енергоресурсами та загалом енергетики на рівні формулювання стратегічного бачення та стратегічних цілей громад або фрагментарність такого включення. Така тенденція спостерігається повсюдно, загалом ігноруючи тематику навколишнього середовища після аналітичного розділу.

В нинішніх умовах, відсутність фокусу на енергетичні питання є настільки ж невиправданим, як ігнорувати в стратегічному плані громади інші найбільш актуальні питання, такі як внутрішньо-переміщені особи, цивільний захист або взаємодія з силами оборони. Тобто, енергетичні питання, станом на сьогодні вже увійшли в топ-нових та топ-основних проблематик для всіх, без виключення, територіальних громад та населених пунктів. Разом з тим, залежно від економічної спеціалізації громади в майбутньому, а також наявної ситуації, енергетичні питання можуть бути відображені на рівні візії- загального довгострокового стратегічного бачення громади, стратегічної мети на 5–15 років, стратегічних цілей або оперативних цілей.

Такі положення стратегії, цілі, можуть стосуватися генерації, ВЕД, автономності, стійкості, зменшенню споживання, підготовки фахівців, запуску стартапів, стимулювання ОСББ, взаємодії з МСБ тощо або всіх цих аспектів одночасно:

Включення в стратегію територіальної громади питань енергетичного переходу, енергоефективності та питань охорони навколишнього середовища в контексті енергетичних питань

Присутність у візії, стратегічному баченні громади	Включення енергетичних питань в опис-пояснення про те, якою бачить себе громада зараз або в майбутньому, як таких, які формують унікальне обличчя, бачення, призначення громади незалежно від термінів з дуже загальними індикаторами
--	---

Присутність в стратегічній меті територіальної громади	Енергетична мега-ціль — головна мета в розвитку територіальної громади на найближчі кілька років щодо здійснення енергетичного переходу або його завершення, досягнення високого рівня енергоефективності, автономності або інших найважливіших питань, яка може бути зазначена
--	---

Включення в стратегічні цілі	Одну з трьох — шести стратегічних цілей сформулювати щодо питання енергетичного переходу, енергоефективності, загалом енергетики, а в подальшому розкрити через три та більше конкретних вимірюваних оперативних цілей
------------------------------	--

Включення в оперативні цілі	Одна-три оперативні цілі для розкриття та деталізації стратегічних цілей територіальної громади, які можуть також забезпечувати наскрізність енергетичної тематики в усіх найважливіших стратегічних цілях, що стосуються розвитку громади в різних сферах.
-----------------------------	---

РОЗДІЛ V.

МОДЕЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО МІСЦЕВИХ РЕГУЛЯТОРНИХ АКТІВ

Тематичний блок 1. Енергоменеджмент і облік енергоресурсів

1. Типові регуляторні проблеми у сфері енергоменеджменту та обліку

Практика роботи ОМС показує, що управління енергоресурсами в громадах часто здійснюється без єдиної логіки, системної координації, відповідальних осіб і зрозумілих процедур виконавчих органів ради та підпорядкованих комунальних підприємств, установ та організацій. У результаті питання енергоспоживання зводиться до оплати рахунків, а не до управління витратами та ресурсами. Співпраця з приватними організаціями щодо підвищення ефективності управління енергоресурсами приватними організаціями в громаді взагалі є рідкісною поодинокую кращою практикою, яка на жаль у більшості зводиться до взаємодії з ОСББ.

Найбільш поширеними проблемами є:

- ➔ відсутність у місцевому регулюванні системи енергоменеджменту як постійної управлінської функції, що призводить до не-системних рішень;
- ➔ нечітке закріплення відповідальності за енергоспоживання між структурними підрозділами;
- ➔ формальний або неповний облік споживання енергоресурсів у комунальних закладах;
- ➔ відсутність єдиних підходів до збору, зберігання та аналізу даних;
- ➔ мінімальне використання даних енергоспоживання під час бюджетного та інвестиційного планування.

У підсумку громади не бачать повної картини споживання енергії, не можуть порівнювати об'єкти між собою і не мають підґрунтя для прийняття обґрунтованих рішень щодо енергоефективності.

2. Обґрунтування необхідності внесення змін до місцевих регуляторних актів

Енергоменеджмент і облік енергоресурсів — це фундамент, на якому будується вся подальша енергетична трансформація громади. Без чітко визначених правил і процедур неможливо зрозуміти, де саме громада втрачає ресурси, які об'єкти є найбільш неефективними і які заходи дадуть найбільший ефект.

Регуляторне закріплення енергоменеджменту дозволяє перейти від ситуативних рішень до системного управління, коли дані про споживання енергії стають інструментом для:

- ➔ планування бюджету;
- ➔ підготовки інвестиційних проєктів;
- ➔ обґрунтування потреби у модернізації інфраструктури.

Крім того, національна політика у сфері енергетики та клімату все більше орієнтується на активну роль місцевого рівня. Відсутність відповідних норм у місцевих актах створює розрив між

стратегічними цілями держави та можливостями громад реалізувати ці цілі на практиці.

3. Модельні рекомендації щодо вдосконалення місцевого регулювання

| 3.1. Запровадження системи енергоменеджменту громади

Запровадження системи енергоменеджменту на місцевому рівні є першим кроком до усвідомленого управління енергоресурсами. Йдеться не про створення нової бюрократичної структури, а про визначення чітких правил і відповідальності за роботу з енергетичними даними.

Доцільно передбачити у місцевих регуляторних актах положення, що:

- ➔ визначають систему енергоменеджменту громади як постійно діючий механізм управління енергоспоживанням;
- ➔ закріплюють відповідальних осіб або структурні підрозділи, які координують роботу у цій сфері;
- ➔ визначають ключові завдання енергоменеджменту, зокрема:
- ➔ організацію збору та аналізу даних про споживання енергоресурсів;
- ➔ підготовку зрозумілої аналітики для керівництва громади;
- ➔ участь у плануванні заходів з енергоефективності.

Такий підхід дозволяє зробити питання енергоспоживання постійною частиною управлінських процесів, а не разовою реакцією на зростання тарифів.

| 3.2. Регламентація обліку енергоресурсів

Облік енергоресурсів є основою будь-якого аналізу. Якщо громада не має достовірних і регулярних даних, вона фактично не може оцінити ні масштаби проблеми, ні ефективність вжитих заходів.

У місцевих регуляторних актах доцільно передбачити норми, які:

- ➔ встановлюють обов'язковість обліку споживання електричної енергії, тепла та інших енергоресурсів у комунальних закладах і підприємствах;
- ➔ визначають перелік об'єктів, для яких облік є першочерговим (насамперед бюджетна та критична інфраструктура);
- ➔ закріплюють періодичність збору та оновлення даних;
- ➔ визначають відповідальність за достовірність і своєчасність подання інформації.

Регламентований облік дозволяє громадам перейти від приблизних оцінок до точних цифр і створює основу для подальших управлінських рішень.

3.3. Використання даних енергомоніторингу для управлінських рішень

Зібрані дані мають цінність лише тоді, коли вони використовуються на практиці. Тому важливо, щоб місцеве регулювання прямо пов'язувало енергомоніторинг з процесами планування та прийняття рішень.

Рекомендується закріпити у місцевих регуляторних актах положення, які забезпечують:

- ➔ використання даних енергоспоживання під час підготовки місцевих програм і планів розвитку;
- ➔ врахування показників енергоспоживання при формуванні бюджетних запитів;
- ➔ застосування результатів аналізу для визначення пріоритетів термомодернізації та модернізації інфраструктури.

Це дозволяє громадам інвестувати ресурси туди, де ефект буде найбільшим, і уникати рішень, що не дають відчутного результату.

4. Типи місцевих регуляторних актів, до яких можуть бути внесені зміни

Зазначені рекомендації можуть бути реалізовані через різні види місцевих регуляторних актів. Вибір конкретної форми залежить від організаційної структури громади та усталених управлінських практик.

Найчастіше йдеться про внесення змін або доповнень до:

- ➔ рішень місцевих рад щодо затвердження місцевих цільових програм;
- ➔ положень про виконавчі органи ради;
- ➔ порядків управління комунальним майном;
- ➔ місцевих програм з енергоефективності;
- ➔ внутрішніх регламентів діяльності виконавчих органів.

Гнучкість у виборі форми дозволяє громадам адаптувати рекомендації до власних умов без порушення чинного законодавства.

5. Очікуваний ефект від впровадження регуляторних змін

Впровадження змін до місцевих регуляторних актів у сфері енергоменеджменту та обліку енергоресурсів створює передумови для системних змін у громаді.

Зокрема, це дозволяє:

- ➔ зробити управління енергоресурсами прозорим і підзвітним;
- ➔ підвищити якість бюджетного та інвестиційного планування;
- ➔ зменшити неефективні витрати на енергоносії;
- ➔ підготувати громаду до впровадження складніших заходів з енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики;
- ➔ підвищити загальну енергетичну стійкість громади.

Тематичний блок 2.

Енергоефективність будівель та комунальної інфраструктури

1. Типові регуляторні проблеми у сфері енергоефективності

Енергоефективність будівель та комунальної інфраструктури в більшості громад розглядається як окремі технічні заходи, а не як системна політика. Часто рішення ухвалюються ситуативно — у відповідь на аварійні ситуації або зростання тарифів, без довгострокового бачення та чітких пріоритетів.

Найпоширенішими регуляторними проблемами є:

- ➔ відсутність у місцевих регуляторних актах чітких вимог або орієнтирів щодо підвищення енергоефективності будівель;
- ➔ фрагментарний підхід до термомодернізації, без визначення черговості та пріоритетів;
- ➔ відсутність регламентів щодо проведення енергоаудитів або використання їх результатів;
- ➔ слабкий зв'язок між програмами енергоефективності та бюджетним плануванням;
- ➔ обмежена кількість місцевих стимулів для впровадження енергоефективних рішень у комунальному та житловому фонді.

У результаті навіть значні інвестиції не завжди дають очікуваний ефект, а громади не мають інструментів для системного зменшення споживання енергії.

2. Обґрунтування необхідності внесення змін до місцевих регуляторних актів

Будівлі та комунальна інфраструктура є найбільшими споживачами енергії на місцевому рівні. Саме в цій сфері громади мають найбільший потенціал для скорочення витрат бюджету, зменшення залежності від енергоресурсів і підвищення комфорту для мешканців.

Без регуляторного закріплення підходів до енергоефективності громади:

- ➔ не можуть забезпечити послідовність рішень;
- ➔ не мають підстав для пріоритизації об'єктів;
- ➔ стикаються з труднощами у підготовці інвестиційних та донорських проектів.

Внесення змін до місцевих регуляторних актів дозволяє перевести енергоефективність із рівня «разових проектів» у площину системної політики, яка підтримує довгострокові цілі розвитку громади та узгоджується з національними підходами до енергетичного переходу.

3. Модельні рекомендації щодо вдосконалення місцевого регулювання

3.1. Закріплення пріоритету енергоефективності у місцевих програмах

Важливо, щоб енергоефективність була зафіксована в місцевих регуляторних актах не як допоміжний напрям, а як один з пріоритетів розвитку громади.

Доцільно передбачити положення, які:

- ➔ визначають енергоефективність будівель і інфраструктури як пріоритет місцевої політики;

- ➔ пов'язують заходи з енергоефективності з цілями економії бюджетних коштів і підвищення якості послуг;
- ➔ передбачають поетапність реалізації заходів.

Таке регуляторне закріплення створює основу для планомірної роботи та дозволяє уникнути хаотичних рішень.

| 3.2. Регулювання виготовлення та систематизації документів

Окремого регулювання в територіальній громаді потребує визначення робіт з підготовки, оновлення, аналізу сертифікатів енергетичної ефективності будівель (енергопаспортів). Сертифікати, а також в окремих випадках, результати енергоаудиту, дозволяю перейти від інтуїтивних рішень до обґрунтованих інвестицій. Без нього громада ризикує вкладати кошти у заходи з мінімальним ефектом і навпаки, оновлюючи, систематизуючи та аналізуючи інформацію, громада може пріоритетно визначати місця докладання зусиль з найбільшим ефектом.

Саме тому, в рішеннях виконавчого комітету, рішення місцевої ради (розпорядженнях начальника військової адміністрації населеного пункту), а в окремих випадках в положеннях виконавчих органів, статутах комунальних підприємств, установ та організацій, доцільно:

- ➔ визначити порядок роботи з переліками об'єктів, окремих частин приміщень, для яких слід забезпечити оновлення (виготовлення) сертифікатів енергетичної ефективності будівель, в окремих випадках- проведення енергоаудиту (наприклад, для залучення або реалізації проєкту коштом відповідного міжнародного партнера);
- ➔ встановити вимоги щодо використання даних сертифікатів енергетичної ефективності будівель, а також результатів енергоаудитів при плануванні заходів цільових програм;
- ➔ передбачити оновлення сертифікатів енергетичної ефективності будівель, а в окремих випадках енергоаудитів, через визначені проміжки часу.

Це дозволить громадам реалістично розуміти власний енергетичний профіль і формувати реалістичні плани модернізації.

| 3.3. Пріоритизація заходів та черговості розробки проєктів

Кількість об'єктів, споруд та комплексів, які знаходяться у власності або обслуговуванні територіальних громад та в яких можуть бути проведені ефективні заходи з термомодернізації, настільки значна, що загальна оцінка вартості таких робіт може перевищувати один або навіть кілька бюджетів територіальної громади. В таких умовах, термомодернізація стає неможливою, навіть щодо найбільш очевидних підприємств, установ та організацій комунальної форми власності, а шлях до її практичної реалізації пролягає в залученні приватного капіталу та партнерів на взаємовигідних засадах. Така діяльність потребує регулювання, визначення та оголошення прозорих та зрозумілих правил участі приватного капіталу на всіх етапах. Від наявності регулювання щодо залучення партнерств та проведення заходів з термомодернізації за участі приватного капіталу, практичної реалізації таких заходів та корегування порядку та переліку об'єктів, фактично залежить величина ресурсу, а відповідно стан і безпека функціонування інфраструктури територіальної громади.

Також особливо важливо мати зрозумілу логіку, за якою визначається черговість заходів з термомодернізації, яка здійснюється повністю за рахунок коштів місцевого бюджету, ресурсів комунальних підприємств, проєктів публічних інвестицій тощо.

Рекомендується передбачити у регуляторних актах положення, які:

- ➔ визначають обставини та правила залучення приватного капіталу або залишають проведення термомодернізаційних заходів навантаженням на місцевий бюджет або бюджет комунального підприємства територіальної громади, чи інші публічні кошти;
- ➔ встановлюють критерії відбору об'єктів, комплексів споруд тощо для модернізації (загальний рівень споживання, вартість опалення на 1 кв.м. або інший спосіб зрозумілого для громади обґрунтування, потенціал економії для бюджету закладу або територіальної громади);
- ➔ передбачають поєднання технічних та соціальних критеріїв (швидкість реалізації проєктів, соціальна значимість тощо);

- ➔ забезпечують прозорість прийняття рішень, корегування та внесення змін.

Такий підхід підвищує довіру до рішень органів місцевого самоврядування і дозволяє досягати відчутних результатів.

3.4. Інтеграція енергоефективності у бюджетне та інвестиційне планування

Енергоефективність не працює ізольовано від бюджету. Якщо заходи не враховуються під час планування видатків, вони залишаються декларативними.

Доцільно закріпити у місцевих регуляторних актах норми, які:

- ➔ передбачають врахування заходів з енергоефективності при формуванні бюджетних програм;
- ➔ пов'язують інвестиційні рішення з показниками економії енергоресурсів;
- ➔ стимулюють використання різних джерел фінансування, зокрема співфінансування та партнерств.

Це дозволяє громадам системно планувати витрати і залучати додаткові ресурси.

4. Типи місцевих регуляторних актів, до яких можуть бути внесені зміни

Зазначені рекомендації можуть бути реалізовані через:

- ➔ місцеві програми енергоефективності;
- ➔ рішення місцевих рад щодо пріоритетів бюджетних витрат;
- ➔ порядки формування та виконання інвестиційних програм;
- ➔ положення про управління комунальним майном;
- ➔ інші регуляторні акти, що визначають правила утримання та модернізації будівель і інфраструктури.

Вибір конкретного інструменту залежить від організаційної моделі управління у громаді.

5. Очікуваний ефект від впровадження регуляторних змін

Впровадження змін до місцевих регуляторних актів у сфері енергоефективності дозволяє громадам:

- ➔ зменшити споживання енергоресурсів і витрати бюджету;
- ➔ підвищити якість і надійність комунальних послуг;
- ➔ створити передумови для залучення інвестицій і донорської підтримки;
- ➔ підвищити комфорт і безпеку користувачів будівель;
- ➔ забезпечити сталий і прогнозований підхід до модернізації інфраструктури.

Тематичний блок 3.

Теплопостачання та альтернативні джерела тепла

1. Типові регуляторні проблеми у сфері теплопостачання

Забезпечення теплопостачання стало однією з найбільш проблемних і витратних сфер на місцевому рівні ще до воєнного стану. У багатьох громадах теплові мережі та котельні працюють за застарілими моделями, що формувалися десятиліттями і не відповідають сучасним викликам — зростанню вартості енергоресурсів, потребі в енергетичній безпеці та декарбонізації.

Найпоширенішими регуляторними проблемами є:

- ➔ відсутність актуальних схем теплопостачання або їх формальний характер;

- ➔ слабка інтеграція питань теплопостачання у стратегічні та програмні документи громади
- ➔ домінування одного джерела тепла без альтернатив і резервів;
- ➔ відсутність регуляторних стимулів для впровадження альтернативних джерел тепла;
- ➔ недостатня увага до втрат у теплових мережах та неефективної генерації.

У результаті громади залишаються вразливими до перебоїв постачання, цінових коливань і технічних аварій, а можливості для переходу на більш сталі та локальні джерела тепла не використовуються.

2. Обґрунтування необхідності внесення змін до місцевих регуляторних актів

Сфера теплопостачання безпосередньо впливає на енергетичну безпеку громади, стабільність надання послуг та соціальну напругу. Саме тут громади можуть або зменшити свою залежність від викопних енергоресурсів, або закріпити її на роки вперед.

Без чітких регуляторних рамок органи місцевого самоврядування змушені діяти реактивно — ліквідовувати наслідки аварій чи дефіциту палива, замість того щоб системно модернізувати систему теплопостачання.

Внесення змін до місцевих регуляторних актів дозволяє:

- ➔ визначити довгострокове бачення розвитку теплопостачання;
- ➔ створити умови для диверсифікації джерел тепла;
- ➔ забезпечити поступовий перехід до більш ефективних та екологічних рішень.

3. Модельні рекомендації щодо вдосконалення місцевого регулювання

3.1. Актуалізація та використання схем тепlopостачання

Схема тепlopостачання є базовим інструментом планування розвитку теплової інфраструктури громади. Вона дозволяє побачити систему в цілому, а не окремі котельні чи мережі.

У місцевих регуляторних актах доцільно:

- ➔ передбачити регулярну актуалізацію схем тепlopостачання;
- ➔ закріпити використання схем як основи для прийняття інвестиційних рішень;
- ➔ пов'язати заходи зі схем тепlopостачання з бюджетним та інвестиційним плануванням.

Це дозволяє громадам уникати хаотичних рішень і спрямовувати ресурси туди, де вони дадуть найбільший ефект.

3.2. Диверсифікація джерел тепла та розвиток альтернатив

Залежність від одного джерела тепла робить громаду вразливою як з економічної, так і з безпекової точки зору. Альтернативні джерела тепла можуть значно підвищити стійкість системи.

Рекомендується передбачити у місцевих регуляторних актах положення, які:

- ➔ створюють умови для впровадження альтернативних джерел тепла (біомаса, біогаз, теплові насоси, сонячні колектори);
- ➔ стимулюють використання локальних ресурсів;
- ➔ передбачають резервні та гібридні рішення.

Такий підхід зменшує залежність від зовнішніх постачальників і підвищує контроль громади над власною тепловою інфраструктурою.

3.3. Зменшення втрат у теплових мережах та модернізація генерації

Навіть найсучасніші котельні не дадуть очікуваного ефекту, якщо тепло втрачається на етапі транспортування або споживання.

У місцевому регулюванні доцільно:

- ➔ передбачити заходи зі зменшення втрат у теплових мережах;
- ➔ стимулювати модернізацію обладнання та впровадження автоматизованих систем управління;
- ➔ пов'язати інвестиції в генерацію з підвищенням ефективності всієї системи.

Це дозволяє зменшити витрати громади і підвищити надійність теплопостачання.

4. Типи місцевих регуляторних актів, до яких можуть бути внесені зміни

Зазначені рекомендації можуть бути реалізовані шляхом внесення змін до:

- ➔ схем теплопостачання та документів з планування інфраструктури;
- ➔ місцевих програм модернізації теплового господарства;
- ➔ рішень щодо управління комунальними підприємствами;
- ➔ програм енергоефективності та кліматичної адаптації.

Форма реалізації рекомендацій обирається громадою з урахуванням місцевих умов та повноважень.

5. Очікуваний ефект від впровадження регуляторних змін

Впровадження змін до місцевих регуляторних актів у сфері теплопостачання дозволяє громадам:

- ➔ підвищити енергетичну безпеку та стійкість системи;
- ➔ зменшити залежність від викопних енергоресурсів;
- ➔ стабілізувати витрати на теплопостачання;
- ➔ підвищити якість та надійність послуг для мешканців;
- ➔ створити передумови для подальшого розвитку відновлюваної енергетики.

Тематичний блок 4. Відновлювана енергетика та децентралізована генерація

1. Типові регуляторні проблеми у сфері відновлюваної енергетики

Попри високий інтерес до відновлюваної енергетики, на місцевому рівні її розвиток часто залишається декларативним. Перевірити це можна через% використання енергії з відновлювальних джерел, а також систему моніторингу (наявність/відсутність), планові показники зростання генерації. У багатьох громадах відсутні чіткі регуляторні правила, які б дозволяли системно запускати проєкти з виробництва енергії з відновлюваних джерел.

Найбільш поширеними проблемами є:

- ➔ відсутність у місцевих регуляторних актах положень, що прямо стосуються розвитку відновлюваної енергетики;

- ➔ нечітке бачення ролі громади як виробника енергії, а не лише її споживача;
- ➔ відсутність механізмів підтримки малих та децентралізованих енергетичних проєктів;
- ➔ складні або непрозорі процедури для ініціювання проєктів ВДЕ на комунальних об'єктах;
- ➔ обмежене залучення мешканців та місцевого бізнесу до енергетичних ініціатив.

У результаті громади часто залежать від зовнішніх постачальників енергії, навіть маючи значний локальний потенціал для її виробництва.

2. Обґрунтування необхідності внесення змін до місцевих регуляторних актів

Відновлювана енергетика та децентралізована генерація є ключовими елементами енергетичної незалежності громад. Саме вони дозволяють перейти від централізованої та вразливої системи постачання до більш гнучкої, стійкої та керованої на місцевому рівні.

Без регуляторного закріплення підходів до розвитку ВДЕ громади:

- ➔ не можуть планувати власне енергетичне виробництво;
- ➔ стикаються з труднощами у залученні інвесторів і донорів;
- ➔ втрачають можливість зменшити навантаження на бюджет у довгостроковій перспективі.

Внесення змін до місцевих регуляторних актів створює зрозумілі правила гри, знижує регуляторні ризики і формує довіру до енергетичних ініціатив громади з боку партнерів та інвесторів.

3. Модельні рекомендації щодо вдосконалення місцевого регулювання

3.1. Визначення розвитку ВДЕ як пріоритету місцевої політики

Першим кроком є чітке регуляторне визнання відновлюваної енергетики як одного з пріоритетів розвитку громади.

Доцільно передбачити у місцевих регуляторних актах положення, які:

- ➔ визначають розвиток відновлюваної енергетики та децентралізованої генерації як пріоритет місцевої політики;
- ➔ пов'язують розвиток ВДЕ з цілями енергетичної безпеки та стійкості громади;
- ➔ закріплюють поетапний підхід до впровадження відповідних заходів.

Таке закріплення дозволяє громадам перейти від разових ініціатив до системного планування у сфері енергетики.

3.2. Створення умов для реалізації проєктів ВДЕ на комунальних об'єктах

Комунальні будівлі та земельні ділянки є одним з найпростіших стартових майданчиків для розвитку відновлюваної енергетики. Проте без регуляторної підтримки ці можливості часто залишаються нереалізованими.

Рекомендується передбачити у місцевих регуляторних актах норми, які:

- ➔ спрощують ініціювання проєктів ВДЕ на комунальних об'єктах;
- ➔ визначають прозорі процедури відбору та реалізації таких проєктів;
- ➔ дозволяють використовувати вироблену енергію для власних потреб громади.

Це створює передумови для швидкого запуску проєктів із відчутним практичним ефектом.

3.3. Підтримка децентралізованої генерації та малих енергетичних рішень

Децентралізована генерація дозволяє підвищити стійкість енергосистеми громади та зменшити залежність від великих централізованих об'єктів.

У місцевих регуляторних актах доцільно:

- ➔ передбачити підтримку малих проєктів з виробництва енергії;
- ➔ стимулювати використання локальних енергетичних ресурсів;
- ➔ створювати умови для впровадження гібридних та резервних рішень.

Такий підхід дозволяє громадам краще реагувати на кризові ситуації та забезпечувати безперервність енергопостачання.

3.4. Залучення мешканців та місцевого бізнесу до енергетичних ініціатив

Енергетичний перехід неможливий без активної участі мешканців і бізнесу. Відновлювана енергетика може стати не лише інфраструктурним, а й соціально-економічним проєктом громади.

Рекомендується закріпити у місцевих регуляторних актах положення, які:

- ➔ підтримують створення енергетичних кооперативів та партнерств;
- ➔ сприяють участі мешканців у виробництві та споживанні енергії;
- ➔ передбачають інформаційні та консультаційні заходи.

Це підвищує рівень довіри до проєктів ВДЕ і сприяє формуванню відчуття спільної відповідальності за розвиток громади.

4. Типи місцевих регуляторних актів, до яких можуть бути внесені зміни

Реалізація наведених рекомендацій можлива через:

- ➔ місцеві програми розвитку відновлюваної енергетики;
- ➔ рішення місцевих рад щодо використання комунального майна;
- ➔ програми підтримки місцевого бізнесу та інновацій;
- ➔ положення про партнерства та співпрацю з приватним сектором;
- ➔ інші регуляторні акти, що визначають правила користування ресурсами громади.

Громади можуть обирати ті інструменти, які найкраще відповідають їхнім можливостям та потребам.

5. Очікуваний ефект від впровадження регуляторних змін

Впровадження змін до місцевих регуляторних актів у сфері відновлюваної енергетики дозволяє громадам:

- ➔ зменшити залежність від зовнішніх джерел енергії;
- ➔ підвищити енергетичну стійкість і безпеку;
- ➔ знизити довгострокові витрати на енергоресурси;
- ➔ створити нові можливості для місцевого економічного розвитку;
- ➔ підвищити інвестиційну привабливість громади.

Тематичний блок 5.

Екологічні аспекти та інтеграція кліматичної політики

1. Типові регуляторні проблеми у сфері захисту довкілля та клімату

Питання охорони довкілля та кліматичної політики на місцевому рівні часто розглядаються окремо від енергетичних рішень або зводяться до формального виконання екологічних вимог. У результаті екологічні аспекти не інтегруються у процеси планування, управління та прийняття рішень.

Найпоширенішими регуляторними проблемами є:

- ➔ відсутність чіткого зв'язку між екологічною політикою громади та рішеннями у сфері енергетики й інфраструктури;
- ➔ відсутність доступу до даних, збору та аналізу даних, культури ухвалення рішень на основі даних;
- ➔ формальний підхід до проходження стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу заходів на довкілля;
- ➔ відсутність кліматичних цілей або індикаторів на місцевому рівні;
- ➔ слабка інтеграція питань збереження довкілля, адаптації до зміни клімату у місцеві програми;
- ➔ обмежене залучення мешканців до екологічних і кліматичних ініціатив.

У результаті громади втрачають можливість комплексно впливати на якість довкілля та зменшувати кліматичні ризики.

2. Обґрунтування необхідності внесення змін до місцевих регуляторних актів

Енергетичний перехід і підвищення енергоефективності неминуче мають екологічні та кліматичні наслідки. Якщо ці наслідки не враховуються на етапі регулювання, громади ризикують приймати рішення, які суперечать цілям сталого розвитку або створюють додаткові екологічні, соціальні ризики.

Регуляторне закріплення екологічних і кліматичних аспектів дозволяє:

- ➔ зробити захист довкілля частиною щоденних управлінських рішень;
- ➔ уникати конфліктів між інфраструктурними проектами та інтересами громади;
- ➔ підвищити якість планування і прозорість процесів.

Інтеграція кліматичної політики у місцеве регулювання також сприяє узгодженню дій громади з національними та міжнародними підходами у сфері клімату і захисту довкілля.

3. Модельні рекомендації щодо вдосконалення місцевого регулювання

| 3.1. Інтеграція екологічних вимог у місцеві регуляторні акти

Екологічні аспекти мають бути не окремим додатком, а невід'ємною частиною регуляторних рішень.

Рекомендується передбачити у місцевих регуляторних актах положення, які:

- ➔ зобов'язують під підготовці проєктів публічних інвестицій, проєктних портфелів, пропозицій до планів заходів та МЦП, враховувати результати СЕО та ОВД на довкілля при підготовці рішень, проєктів, пропозицій у сфері енергетики та інфраструктури;

- ➔ передбачають використання екологічних критеріїв при відборі проектів;
- ➔ стимулюють застосування екологічно безпечних технологій.

Це дозволяє громадам зменшувати негативний вплив на довкілля без додаткового адміністративного навантаження.

3.2. Визначення кліматичних цілей та індикаторів на місцевому рівні

Кліматична політика стає дієвою лише тоді, коли вона має конкретні цілі та показники. У місцевих регуляторних актах доцільно:

- ➔ визначити кліматичні цілі громади (адаптація до змін клімату, зменшення викидів, підвищення стійкості);
- ➔ встановити індикатори для моніторингу досягнення цих цілей;
- ➔ передбачити регулярний перегляд і оновлення відповідних показників.

Наявність чітких орієнтирів дозволяє громадам відстежувати прогрес і коригувати свої дії.

3.3. Інтеграція питань адаптації до зміни клімату

Окрім зменшення негативного впливу на клімат, громади мають бути готові до його наслідків — екстремальних температур, посух, підтоплень, перевантаження інфраструктури.

Рекомендується закріпити у місцевому регулюванні положення, які:

- ➔ враховують кліматичні ризики при плануванні інфраструктурних проектів;
- ➔ передбачають заходи з підвищення стійкості об'єктів і територій;
- ➔ інтегрують адаптаційні рішення у місцеві програми розвитку.

Це дозволяє зменшити втрати від кліматичних ризиків і підвищити безпеку мешканців.

| 3.4. Залучення громади до екологічних і кліматичних рішень

Екологічна та кліматична політика потребує підтримки з боку мешканців. Без їхнього розуміння та участі навіть найкращі рішення можуть викликати спротив.

Доцільно передбачити у місцевих регуляторних актах положення, які:

- ➔ стимулюють участь мешканців у підготовці та реалізації екологічних ініціатив;
- ➔ забезпечують відкритість інформації про вплив рішень на довкілля;
- ➔ підтримують освітні та інформаційні заходи.

Це формує довіру до дій органів місцевого самоврядування і підвищує ефективність екологічної політики.

4. Типи місцевих регуляторних актів, до яких можуть бути внесені зміни

Зазначені рекомендації можуть бути реалізовані шляхом внесення змін до:

- ➔ місцевих програм охорони довкілля;
- ➔ програм сталого розвитку та кліматичної адаптації;
- ➔ рішень щодо планування територій та інфраструктури;
- ➔ регуляторних актів у сфері енергетики та комунального господарства;
- ➔ внутрішніх процедур прийняття рішень.

Громади можуть інтегрувати екологічні та кліматичні аспекти у вже наявні документи без створення надмірної кількості нових актів.

5. Очікуваний ефект від впровадження регуляторних змін

Впровадження змін до місцевих регуляторних актів у сфері захисту довкілля та кліматичної політики дозволяє громадам:

- ➔ підвищити якість довкілля та життя мешканців;
- ➔ зменшити негативний вплив енергетичних і інфраструктурних рішень;
- ➔ підвищити стійкість до кліматичних ризиків;
- ➔ забезпечити узгодженість місцевих рішень з національною кліматичною політикою;
- ➔ сформувати довгострокове бачення сталого розвитку громади.

Аналіз місцевих регуляторних актів та напрацьовані модельні рекомендації свідчать, що енергетичний перехід на місцевому рівні починається не з окремих проєктів, а з якісного регулювання. Саме місцеві нормативні рішення визначають, чи зможе громада системно управляти енергоресурсами, залучати інвестиції та зменшувати екологічні ризики.

Ключові висновки Розділу III полягають у такому:

1. Енергоменеджмент і облік є базою для всіх подальших рішень.

Без чітко визначених правил збору та використання даних про енергоспоживання громади не можуть приймати обґрунтовані управлінські та інвестиційні рішення. Регуляторне закріплення енергоменеджменту створює фундамент для всієї енергетичної політики громади.

2. Енергоефективність має бути системною політикою, а не набором окремих заходів.

Внесення змін до місцевих актів дозволяє перейти від ситуативної термомодернізації до планомірного зменшення споживання енергії з чіткими пріоритетами та прозорою логікою рішень.

3. Теплопостачання потребує найбільшої уваги в умовах воєнного стану.

Попри те, що традиційно теплопостачання розглядалося, як сфера, в якій територіальні громади можуть найбільше зменшити залежність від викопних ресурсів, в умовах воєнного стану виникла необхідність зробити ревізію підходів та ініціатив. З одного боку, першочергова потреба для територіальних громад — забезпечити дешевим теплом мешканців та інфраструктуру незалежно від засобів та способів, але з іншого боку ініціативи в цій сфері можуть бути виправдані підвищення енергетичної безпеки та стабільності надання послуг, особливо в частині більшої вартості та складності рішень. Регуляторні зміни дозволяють перейти від аварійного реагування до стратегічної модернізації системи, в тому числі дорожчої, але більш стійкої. Холодна зима 2025–26 років в поєднанні з зростаючими обстрілами, ще більше підштовхнула територіальні громади до розвитку децентралізованих систем теплопостачання в різних масштабах. Фактично відбувається транзит досвіду між громадами та всередині великих територіальних громад, які отримали різну практику виживання окремих мікрорайонів або населених пунктів в складі громади. Регулювання має закріплюватися та мультиплікувати цей транзит, легалізуючи кращі практики.

4. Відновлювана енергетика і децентралізована генерація потребують чітких правил на місцевому рівні.

Наявність зрозумілих регуляторних умов є вирішальною для запуску проєктів ВДЕ, залучення інвесторів, місцевого бізнесу та мешканців.

Місцеве регулювання визначає, чи стане громада активним учасником енергетичного переходу.

5. Екологічні та кліматичні аспекти мають бути інтегровані у всі рішення.

Енергетичні, інфраструктурні та регуляторні рішення повинні прийматися з урахуванням їхнього впливу на довкілля та кліматичну стійкість громади. Це підвищує якість рішень і довіру до них з боку мешканців.

■ **Якісні зміни до місцевих регуляторних актів є необхідною умовою для практичної реалізації національної політики енергетичного переходу на рівні громад.** Запропоновані модельні рекомендації можуть бути адаптовані до різних типів громад та слугувати інструментом для поетапного, керованого та сталого розвитку.

РОЗДІЛ VI.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ГРОМАДАМИ

Цей розділ пояснює, як громади можуть **практично використувати збірку рекомендацій** для підготовки та впровадження змін до місцевих регуляторних актів у сферах енергетичного переходу, енергоефективності та охорони довкілля. Запропонований підхід дозволяє громадам діяти послідовно, з урахуванням власних можливостей і ресурсів, без створення надмірного регуляторного навантаження.

Збірка рекомендацій розроблена як універсальний інструмент, який може бути адаптований до різних типів громад — міських, сільських, промислових, вугільних чи таких, що перебувають у процесі відновлення. Вона не передбачає єдиної обов'язкової моделі, а пропонує логіку та орієнтири для ухвалення рішень.

Під час адаптації рекомендацій громадам доцільно:

- ➔ враховувати чинну структуру управління та повноваження органів місцевого самоврядування;
- ➔ аналізувати наявні регуляторні акти та визначати, які положення потребують доповнення або оновлення;
- ➔ враховувати технічний стан інфраструктури, доступні фінансові та кадрові ресурси.

Такий підхід дозволяє зберегти зміст і цілі рекомендацій, одночасно пристосовуючи їх до реальних умов конкретної громади.

Пріоритизація змін

З огляду на обмежені ресурси більшості громад, важливо визначати пріоритети для внесення змін до місцевих регуляторних актів. Збірка рекомендацій може бути використана як основа для формування такого переліку пріоритетів.

Під час визначення пріоритетів громадам доцільно:

- ➔ зосереджуватися на напрямках, що мають найбільший вплив на енергетичну безпеку та витрати бюджету;
- ➔ враховувати терміновість проблем та наявні ризики;
- ➔ уникати ухвалення рішень та решулювань, які не враховують висновків CEO, ОВД, потреб адаптації до змін клімату;
- ➔ оцінювати потенціал швидкого практичного ефекту від регуляторних змін.

Пріоритизація дозволяє громадам уникати одночасного впровадження великої кількості змін і зосередитися на найбільш важливих і досяжних кроках.

Ефективне оновлення місцевого регулювання потребує поетапного підходу. Запропоновані рекомендації можуть бути впроваджені поступово, відповідно до готовності громади.

Доцільно розглядати такі етапи:

- ➔ початковий етап — запровадження базових механізмів енергоменеджменту та обліку;
- ➔ середньостроковий етап — оновлення регулювання у сфері енергоефективності та теплопостачання;
- ➔ подальший етап — розвиток відновлюваної енергетики та збереження довкілля.

Поетапність дозволяє громадам зменшити ризики, рівномірно розподілити навантаження та поступово нарощувати інституційну спроможність.

Інтеграція рекомендацій у процес прийняття рішень

| Зв'язок зі стратегічними документами

Для досягнення сталого ефекту регуляторні зміни мають бути узгоджені зі стратегічними документами громади. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли нові регуляторні норми суперечать уже визначеним цілям розвитку.

Громадам рекомендується:

- ➔ співвідносити запропоновані зміни з чинними стратегіями розвитку, планами заходів та програмами;
- ➔ використовувати рекомендації як інструмент деталізації стратегічних цілей у регуляторній площині;
- ➔ забезпечувати узгодженість між різними галузевими документами.

Такий зв'язок сприяє цілісності політики громади та підвищує передбачуваність рішень.

| Узгодження з бюджетним і інвестиційним плануванням

Регуляторні зміни у сфері енергетики та захисту довкілля безпосередньо впливають на бюджетні та інвестиційні рішення громади. Тому їх важливо інтегрувати у процеси фінансового планування.

Під час узгодження рекомендацій з бюджетним та інвестиційним плануванням громадам доцільно:

- ➔ враховувати майбутні регуляторні зміни при формуванні бюджетних програм;

- ➔ використовувати регуляторні рішення як підґрунтя для підготовки інвестиційних проектів;
- ➔ поєднувати місцеві ресурси з можливостями залучення зовнішнього фінансування.

Це дозволяє громадам забезпечити реалістичність впровадження змін та підвищити ефективність використання фінансових ресурсів.

УЗАГАЛЬНЕНІ ВИСНОВКИ

Підготовлена збірка типових рекомендацій демонструє, що якісне оновлення місцевого регулювання є ключовою умовою для практичної реалізації енергетичного переходу, підвищення енергоефективності та посилення охорони довкілля на рівні громад. Саме місцеві регуляторні акти визначають, чи зможуть стратегічні цілі та національні політики бути впроваджені в конкретних рішеннях, проектах і щоденних управлінських практиках.

Аналіз показує, що в багатьох громадах існує розрив між наявними стратегічними документами та реальними регуляторними механізмами їх реалізації. Без оновлення місцевих нормативних актів навіть найкращі плани залишаються декларативними.

Оновлення місцевого регулювання дозволяє:

- ➔ перейти від ситуативних рішень до системного управління енергоресурсами;
- ➔ створити чіткі правила та процедури для впровадження енергоефективних і енергетичних заходів;
- ➔ зменшити регуляторні ризики та підвищити передбачуваність рішень;

- ➔ закласти основу для довгострокових змін, а не короткострокових проєктів.

Таким чином, місцеве регулювання виступає не формальністю, а інструментом реальних змін.

Громади відіграють ключову роль у впровадженні національної політики у сфері енергетики, клімату та захисту довкілля. Саме на місцевому рівні приймаються рішення щодо управління інфраструктурою, використання ресурсів та розвитку територій.

Через оновлені місцеві регуляторні акти громади можуть:

- ➔ адаптувати національні політики до власних умов і потреб;
- ➔ забезпечити узгодженість між державними цілями та місцевими пріоритетами;
- ➔ перетворити загальнодержавні орієнтири на конкретні управлінські та інвестиційні рішення.

Таким чином, громади стають активними суб'єктами, а не пасивними виконавцями національної політики, що підвищує ефективність її реалізації.

Потенціал для подальшої підтримки та масштабування

Запропоновані модельні рекомендації мають універсальний характер і можуть бути використані громадами з різним рівнем спроможності, типом економіки та станом інфраструктури. Це створює значний потенціал для їх подальшого поширення та масштабування.

У підсумку, впровадження рекомендацій сприяє не лише досягненню цілей окремих громад, а й формуванню стійкої, узгодженої та масштабованої моделі енергетичного переходу в Україні.

АНАЛІТИЧНІ ДОДАТКИ

Додаток 1

ПРАКТИЧНИЙ ЧЕК-ЛИСТ ДЛЯ ГРОМАД

(щодо оновлення місцевих регуляторних актів у сфері
енергетичного переходу, енергоефективності
та захисту довкілля)

Цей чек-лист призначений для **самооцінки громадами** рівня готовності та якості місцевого регулювання. Він допомагає швидко визначити, **що** вже є, чого бракує та з чого доцільно починати оновлення регуляторних актів.

1. Енергоменеджмент і облік енергоресурсів

- У громаді визначено відповідальних осіб або підрозділ за енергоменеджмент
- У місцевих актах закріплено функції енергоменеджменту

- Запроваджено регулярний облік споживання енергоресурсів у комунальних закладах
- Визначено перелік об'єктів бюджетної та критичної інфраструктури для першочергового обліку
- Дані про енергоспоживання надаються депутатам місцевої ради, членам виконавчого комітету, учасникам консультативно-дорадчих органів та використовуються для управлінських і бюджетних рішень

Якщо більшість пунктів не відмічені — варто починати саме з цього блоку.

2. Енергоефективність будівель та комунальної інфраструктури

- Енергоефективність визначена як пріоритет у місцевих програмах
- Встановлено вимоги або рекомендації щодо проведення енергоаудитів
- Результати енергоаудитів використовуються для планування заходів
- Існує логіка пріоритизації об'єктів для термомодернізації
- Заходи з енергоефективності інтегровані у бюджетне планування

Цей блок дозволяє громаді перейти від разових ремонтів до системної економії ресурсів.

3. Теплопостачання та альтернативні джерела тепла

- Схема теплопостачання актуалізована або переглядається
- Питання теплопостачання інтегровані у програмні та регуляторні документи
- Передбачено диверсифікацію джерел тепла
- Створені умови для впровадження альтернативних джерел тепла
- Плануються або реалізуються заходи зі зменшення втрат у теплових мережах

Цей блок є критичним для зменшення енергетичних ризиків і витрат громади.

4. Відновлювана енергетика та децентралізована генерація

- Розвиток ВДЕ визначено як пріоритет місцевої політики
- У місцевих актах передбачені умови для проєктів ВДЕ на комунальних об'єктах
- Існують прозорі процедури ініціювання енергетичних проєктів
- Підтримується децентралізована генерація та малі енергетичні рішення
- Передбачено залучення мешканців і місцевого бізнесу до енергетичних ініціатив

Цей блок показує готовність громади бути активним учасником енергетичного переходу.

5. Екологічні аспекти та кліматична політика

- Екологічні критерії інтегровані у регуляторні рішення
- Визначено кліматичні цілі або орієнтири на місцевому рівні;
- Здійснюється оцінку впливу на довкілля;
- Враховуються ризики зміни клімату при плануванні інфраструктури
- Передбачені заходи з адаптації до кліматичних змін
- Забезпечується участь мешканців у екологічних і кліматичних рішеннях

Цей блок «закриває» енергетичні рішення на якості життя та сталому розвитку.

6. Інтеграція та практичне впровадження

- Регуляторні зміни узгоджені зі стратегічними документами громади
- Рекомендації інтегровані у бюджетне та інвестиційне планування
- Визначено поетапність внесення змін до регуляторних актів
- Забезпечена внутрішня координація між підрозділами
- Передбачено комунікацію з мешканцями та стейкхолдерами

Як користуватися чек-листом:

- I Якщо відмічено більшість пунктів — громада має **високий рівень регуляторної готовності**.
- II Якщо відмічено частину пунктів — доцільно **визначити пріоритети та діяти поетапно**.
- III Якщо більшість пунктів не відмічені — варто **розпочати з базових регуляторних змін**, насамперед у сфері енергоменеджменту.

Додаток 2.

Відповідність типових проблем місцевого регулювання національній політиці та модельним рекомендаціям

Типова проблема місцевого регулювання	Відповідна національна політика	Модельна рекомендація (збірка)	Очікуваний ефект для громади
Відсутність системного управління енергоспоживанням, даних та відповідальних осіб	Національний план з енергетики та клімату України на період до 2030 року; Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року	Запровадження місцевої системи енергоменеджменту, регулярно-го енергообліку та використання даних у рішеннях (Розд. III, Блок 1)	Зниження споживання енергії, підвищення керованості, обґрунтовані бюджетні рішення
Фрагментарний підхід до енергоефективності, відсутність пріоритетів та зв'язку з бюджетом	Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року; Енергетична стратегія України на період до 2050 року	Регуляторне закріплення енергоефективності будівель, аудитів та пріоритизації інвестицій (Розд. III, Блок 2)	Зменшення витрат бюджету, підвищення якості послуг, ефективніше залучення фінансування
Застарілі підходи до теплопостачання, висока залежність від одного джерела	Енергетична стратегія України на період до 2050 року; Національний план з енергетики та клімату України на період до 2030 року	Перехід до комплексного регулювання теплопостачання та альтернативних джерел тепла (Розд. III, Блок 3)	Підвищення енергетичної безпеки, зменшення ризиків перебоїв, стабільність систем
Відсутність місцевих правил для розвитку ВДЕ та децентралізованої генерації	Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року; Національний план з енергетики та клімату України на період до 2030 року	Створення регуляторних умов для ВДЕ на комунальних об'єктах та партнерств (Розд. III, Блок 4)	Зменшення енергозалежності, додаткові доходи, залучення інвесторів

Відокремлення енергетичних рішень від екологічних та кліматичних аспектів	Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року; Національний план з енергетики та клімату України на період до 2030 року	Інтеграція кліматичних та екологічних критеріїв у місцеві регуляторні акти (Розд. III, Блок 5)	Зменшення екологічних ризиків, підвищення стійкості, відповідність європейським підходам
Відсутність механізму практичного впровадження рекомендацій	Національний план з енергетики та клімату України на період до 2030 року	Поетапна інтеграція рекомендацій у рішення, бюджет і планування (Розд. IV)	Реальне застосування рекомендацій, сталі зміни, масштабування

ПРОЄКТНІ ДОДАТКИ

Додаток 3

Проект

Рішення місцевої ради

Про затвердження місцевої цільової програми підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики на 2026–2030 роки

Відповідно до п. 22 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», керуючись Законом України «Про енергетичну ефективність», Національним планом дій з енергоефективності на період до 2030 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1803-р, наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 21.12.2023 № 1163 «Про затвердження Методики розроблення місцевих енергетичних планів», рішенням ради про затвердження Муніципального енергетичного плану територіальної громади до 2030, з метою підвищення енергоефективності та зменшення витрат бюджету громади, а також забезпечення реалізації Муніципального енергетичного плану, досягнення індикативних показників сталого енергетичного розвитку територіальної громади, підвищення

ефективності управління енергетичними ресурсами та впровадження енергоефективних заходів в територіальній громаді, місцева рада ВИРІШИЛА:

1. Затвердити місцеву цільову програму підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики на 2026–2030 роки (додається).
2. Визначити головним розпорядником коштів за Програмою виконавчий орган місцевої ради.
3. Виконавчому комітету забезпечити організацію виконання Програми та щорічно до 1 березня подавати звіт про її виконання.
4. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступників голови територіальної громади та постійну депутатську комісію з питань ЖКГ, енергозбереження, екології та інфраструктури.

Додатки:

Додаток 1. «Місцева цільова програма підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики на 2026–2030 роки

Пояснювальна записка до проекту рішення ради

«Про затвердження Місцевої цільової програми підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики на 2026–2030 роки»

1. Обґрунтування необхідності прийняття рішення:

У громаді спостерігається високий рівень споживання енергоресурсів, особливо у будівлях бюджетної сфери та житловому фонді, що зумовлено значною зношеністю конструктивних елементів, відсутністю належної теплоізоляції, застарілими системами опалення та вентиляції, а також недостатнім рівнем автоматизації та контролю енергоспоживання. Значний рівень споживання та енергетичних затрат також спостерігається на всіх підприємствах, установах та організаціях всіх форм власності.

Крім того, комунальні теплові мережі мають високий рівень втрат, а системи вуличного освітлення потребують модернізації. Рівень використання відновлюваних джерел енергії залишається низьким, що обмежує можливості громади щодо зменшення залежності від традиційних енергоресурсів.

Прийняття програми здійснюється для початку системного вирішення окреслених проблем, у тому числі для того, щоб зменшити енергоспоживання, підвищити стійкість громади, зменшити та оптимізувати бюджетні витрати, підвищити комфорт та безпеку мешканців, а також сприятиме виконанню державних та міжнародних зобов'язань України у сфері енергоефективності та кліматичної політики.

2. Мета програми:

Підвищення енергоефективності об'єктів комунальної власності та житлового фонду громади та створення сучасної системи енергоменеджменту, а також зменшення витрат на енергоресурси, розвиток відновлюваної енергетики підприємств, установ та організацій всіх форм власності на території громади.

3. Основні завдання програми:

- ➔ впровадження системи енергоменеджменту;
- ➔ термомодернізація будівель бюджетної сфери;
- ➔ модернізація систем тепlopостачання;
- ➔ модернізація систем вуличного освітлення;
- ➔ розвиток відновлюваної енергетики;
- ➔ підтримка ОСББ та населення у впровадженні енергоефективних заходів;
- ➔ підвищення рівня обізнаності мешканців щодо енергозбереження.

4. Правові підстави розробки програми:

- ➔ Закону України «Про енергетичну ефективність»;
- ➔ Закону України «Про енергетичну ефективність будівель»;
- ➔ Закону України «Про альтернативні джерела енергії»;
- ➔ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»;
- ➔ Енергетичної стратегії України до 2050 року;
- ➔ Стратегічних документів розвитку громади.

5. Прогноз соціально-економічних та екологічних наслідків впровадження програми:

- ➔ покращення умов перебування у закладах освіти, медицини, культури;
- ➔ зменшення фінансового навантаження на місцевий бюджет;
- ➔ підвищення енергонезалежності громади;
- ➔ покращення екологічної ситуації;
- ➔ стимулювання розвитку місцевого бізнесу та створенню робочих місць.

Додаток 3.1

Додаток 1
до проекту рішення ради
«Про затвердження місцевої
цільової програми підвищення
енергоефективності та розвитку
відновлюваної енергетики
на 2026–2030 роки»

Місцева цільова програма підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики на 2026–2030 роки

1. Загальні положення

Місцева цільова програма підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики на 2026–2030 роки (далі — Програма) розроблена відповідно до Законів України «Про енергетичну ефективність», «Про енергетичну ефективність будівель», «Про альтернативні джерела енергії», відповідно до п. 22 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», керуючись Енергетичною стратегією України до 2050 року, національним планом дій з енергоефективності на період до 2030 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1803-р, наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 21.12.2023 № 1163 «Про затвердження Методики розроблення місцевих енергетичних планів», рішенням ради про затвердження Муніципального енергетичного плану територіальної громади до 2030, з метою підвищення енергоефективності та зменшення витрат бюджету громади, а також забезпечення реалізації Муніципального енергетичного плану, досягнення індикативних показників сталого енергетичного розвитку територіальної громади, підвищення ефективності управління енергетичними ресурсами та впровадження енергоефективних заходів в територіальній громаді.

Програма визначає комплекс заходів, спрямованих на зменшення споживання енергоресурсів, оптимізацію бюджетних витрат, підвищення комфорту та безпеки мешканців, розвиток відновлюваної енергетики та зменшення викидів парникових газів.

Головним розпорядником коштів за Програмою є виконавчі органи ради. Виконавцями заходів виступають структурні підрозділи ради, комунальні підприємства, заклади освіти, охорони здоров'я, культури, соціальної сфери, а також інші установи, що утримуються за рахунок місцевого бюджету.

| 2. Аналіз проблем, які має долати програма

Громада має змішану структуру забудови: багатоквартирні будинки різних років побудови, приватний сектор, квартальна малоповерхова забудова, а також села, як окремі населені пункти, які входять до складу територіальної громади. Така структура створює різні виклики у сфері енергоспоживання, які характеризуються такими проблемами:

- ➔ регулярні та багатотривалі відключення електропостачання в установах, на підприємствах та організаціях всіх форм власності;
- ➔ високий рівень енергоспоживання у будівлях бюджетної сфери через зношеність конструкцій, відсутність утеплення, застарілі системи опалення та вентиляції;
- ➔ значні втрати теплової енергії у мережах теплопостачання;
- ➔ дорогівартісне вуличне освітлення;
- ➔ відсутність повноцінної системи енергоменеджменту в комунальному секторі;
- ➔ низький рівень енергоефективності приватного житлового фонду, включно з ОСББ;
- ➔ недостатній розвиток відновлюваної енергетики на території громади;
- ➔ низька обізнаність населення щодо можливостей економії енергії та загалом з енергетичних питань.

| 3. Мета Програми

Підвищення енергоефективності об'єктів комунальної власності та житлового фонду громади та створення сучасної системи енергоменеджменту, а також зменшення витрат на енергоресурси, розвиток відновлюваної енергетики підприємств, установ та організацій всіх форм власності на території громади.

| 4. Завдання Програми:

- ➔ створення та впровадження системи енергоменеджменту;
- ➔ зменшення споживання енергоресурсів;
- ➔ модернізація освітлення;
- ➔ підтримка населення та ОСББ;
- ➔ розвиток ВДЕ;
- ➔ зменшення викидів CO₂;
- ➔ підвищення енергетичної культури.

| 5. Основні заходи, які є основою для підготовки плану

- 5.1. Енергоменеджмент
- 5.2. Термомодернізація будівель
- 5.3. Модернізація теплопостачання
- 5.4. Вуличне освітлення
- 5.5. Підтримка ОСББ та населення
- 5.6. Відновлювана енергетика
- 5.7. Інформаційно-освітні заходи

| 6. Очікувані результати реалізації:

- ➔ зменшення споживання енергії на 20–35 %;
- ➔ економія бюджетних коштів;
- ➔ модернізація об'єктів;
- ➔ зменшення викидів CO₂;
- ➔ підвищення енергетичної грамотності.

| 7. Фінансове забезпечення

Фінансування здійснюється за рахунок:

- ➔ місцевого бюджету;
- ➔ участі в обласних та державних програмах підприємств, установ та організацій всіх форм власності на території громади;
- ➔ проектів міжнародної-технічної допомоги;
- ➔ ЕСКО-механізмів для комунальних підприємств, установ та організацій;
- ➔ кредитного фінансування для підприємств, установ та організацій всіх форм власності на території громади;
- ➔ співфінансування населення та ОСББ.

| 8. Механізм реалізації програми:

- ➔ відбір об'єктів за пріоритетністю, складання, затвердження плану заходів;
- ➔ проведення закупівель;
- ➔ щоквартальна звітність;
- ➔ координація енергоменеджером;
- ➔ публічність результатів.

| 9. Моніторинг та оцінка виконання:

- ➔ щоквартальний моніторинг;
- ➔ показники: споживання, економія, модернізація, ВДЕ;
- ➔ щорічний звіт;
- ➔ можливість коригування Програми.

| 10. Набір документів та формування проектного портфелю (Додатки 3.1.1.-3.1.6. до Збірки типових рекомендацій):

- ➔ Нотатки до паспорту програми

- ➔ Пропозиції щодо плану-графіку реалізації;
- ➔ Реалізація енергоменеджменту;
- ➔ Проект форм звітності для енергоменеджменту;
- ➔ Особливості залучення ОСББ та населення;
- ➔ Перелік типових об'єктів.

Додаток 3.1.1

Проект

Додаток 2
до проекту рішення ради
«Про затвердження місцевої
цільової програми підвищення
енергоефективності та розвитку
відновлюваної енергетики
на 2026–2030 роки»

Нотатки до паспорту бюджетної програми місцевого бюджету на 202_ рік

1. Найменування бюджетної програми:

Підвищення енергоефективності та розвиток відновлюваної енергетики в громаді на 2026–2030 роки

2. Загальна мета бюджетної програми:

Підвищення енергоефективності об'єктів комунальної власності та житлового фонду громади та створення сучасної системи енергоменеджменту, оптимізація бюджетних видатків, а також зменшення споживання та витрат на енергоресурси, розвиток відновлюваної енергетики на базі підприємств, установ та організацій всіх форм власності на території громади, модернізація інфраструктури.

3. Завдання бюджетної програми на 202_рік:

- ➔ термомодернізація будівель;
- ➔ модернізація освітлення;
- ➔ розвиток ВДЕ;
- ➔ впровадження енергоменеджменту;
- ➔ підтримка ОСББ та населення.

4. Напрями використання бюджетних коштів (провести актуалізацію цін на поточний рік):

- ➔ утеплення фасадів (наприклад, _____ тис. грн/м²);
- ➔ встановлення ІТП (наприклад, від _____ тис. грн/об'єкт);
- ➔ заміна освітлення на LED (від _____ тис. грн/світильник);
- ➔ встановлення СЕС на дахах (від _____ тис. грн/кВт);
- ➔ підтримка ОСББ (співфінансування 30–70 %).

5. Результативні показники (провести обрахунки, залежно від фінансування, яке планується залучити в поточному році):

- ➔ кількість модернізованих будівель — 5–12 на рік;
- ➔ зменшення споживання тепла — 12–18 %;
- ➔ зменшення споживання електроенергії — 10–15 %;
- ➔ встановлена потужність ВДЕ — 50–150 кВт/рік;
- ➔ економія коштів — 2–5 млн. грн/рік.

6. Обсяги фінансування:

Орієнтовно _____ млн. _____ тис. грн/рік (залежно від бюджету громади, а також інших джерел, які планується залучати на основі розробленого портфелю громади, партнерства тощо).

Додаток 3.1.2

Додаток 3
до проекту рішення ради
«Про затвердження місцевої
цільової програми підвищення
енергоефективності та розвитку
відновлюваної енергетики
на 2026–2030 роки»

Можливі пропозиції щодо типових заходів, виконавців, джерел фінансування, індикаторів/ результатів для підготовки плану-графіку

Рік	Напрямок	Конкретні заходи	Виконавці	Джерела фінансування	Очікувані результати
2026	Термомодернізація	Утеплення фасадів 5 шкіл	Відділ освіти, КП «Тепломережа»	Місцевий бюджет, ДФРР	Зменшення споживання тепла на 15 %
2026	Енергоменеджмент	Впровадження системи енергомоніторингу у 20 об'єктах	Енергоменеджер, Відділ ЖКГ	Місцевий бюджет	Створено систему моніторингу
2026	Освітлення	Заміна 500 світильників на LED	КП «Благоустрій»	Місцевий бюджет	Зменшення споживання електроенергії на 10 %
2027	Теплопостачання	Встановлення 10 ІТП у школах та садках	КП «Тепломережа»	Державна субвенція, ЕСКО	Покращення регулювання температури
2027	ВДЕ	Встановлення СЕС 100 кВт на дахах 5 об'єктів	КП «Енергоефект»	Міжнародна допомога	Зменшення споживання електроенергії з мережі

2027	Підтримка ОСББ	Співфінансування 10 проєктів з утеплення	Відділ ЖКГ, ОСББ	Місцевий бюджет, кошти мешканців	Покращення енергоефективності житла
2028	Термомодернізація	Утеплення 7 дитсадків	Відділ освіти, КП «Тепломережа»	Місцевий бюджет, ДФРР	Зменшення витрат на опалення
2028	Інформаційні заходи	Проведення 10 тренінгів з енергозбереження	Відділ освіти, ГО	Місцевий бюджет, донори	Підвищення обізнаності населення
2029	Теплопостачання	Модернізація 3 котелень	КП «Тепломережа»	ЕСКО, місцевий бюджет	Підвищення ККД на 20 %
2029	ВДЕ	Встановлення теплових насосів у 2 дитсадках	КП «Енергоефект»	Міжнародна допомога	Зменшення споживання газу
2030	Термомодернізація	Утеплення 10 адмінбудівель	Відділ ЖКГ	Місцевий бюджет	Зменшення витрат на опалення на 18 %
2030	Підтримка ОСББ	Співфінансування 15 проєктів з СЕС	Відділ ЖКГ, ОСББ	Місцевий бюджет, кошти мешканців	Збільшення частки ВДЕ в житловому секторі

Додаток 3.1.3

Додаток 4
до проекту рішення ради
«Про затвердження місцевої
цільової програми підвищення
енергоефективності та розвитку
відновлюваної енергетики
на 2026–2030 роки»

Додаток або окреме рішення ради про «Положення про систему енергоменеджменту та енергетичного обліку в територіальній громаді»

(без прив'язки до цільових та інших програм, як постійна система)

| 1. Загальні положення.

1.1. Це Положення визначає основні принципи, завдання, структуру та порядок функціонування системи енергоменеджменту в територіальній громаді, в органах місцевого самоврядування, на комунальних підприємствах, установах та організаціях, включно з енергетичним обліком, аналізом споживання та використанням енергетичних даних для управлінських і бюджетних рішень. Енергоменеджмент є складовою частиною управління комунальним господарством і спрямований на підвищення енергоефективності, зменшення витрат на енергоресурси та збереження довкілля.

1.2. Система енергоменеджменту запроваджується для:

- ➔ підвищення енергоефективності об'єктів комунальної власності;
- ➔ зменшення витрат місцевого бюджету на енергоресурси;
- ➔ підвищення енергетичної стійкості та прогнозованості витрат;
- ➔ підготовки обґрунтованих рішень щодо модернізації та інвестицій.

1.3. Ключовий принцип: енергоменеджмент — це не «облік заради обліку», а інструмент, який дає відповіді на запитання:

- ➔ де і чому ми витрачаємо найбільше енергії;
- ➔ що можна змінити швидко й без інвестицій;
- ➔ куди інвестувати, щоб отримати найбільший ефект;
- ➔ як довести донору/інвестору, що проект справді потрібний і ефективний.

| 2. Терміни та скорочення

2.1. **Енергоменеджмент** — системне управління споживанням енергії на об'єктах громади на основі даних, аналізу та прийняття рішень.

2.2. **Енергетичний облік** — регулярний збір даних про споживання енергоресурсів та витрати.

2.3. **Об'єкт моніторингу** — будівля/споруда/комплекс або інженерна система (котельня, насосна тощо), для яких здійснюється облік і аналіз.

2.4. **Базовий рівень споживання (baseline)** — споживання, прийняте як база для порівняння (наприклад, середнє за попередній опалювальний сезон).

| 3. Мета та завдання енергоменеджменту.

Метою енергоменеджменту є забезпечення ефективного використання енергоресурсів у закладах та установах громади. Основні завдання: впровадження системи енергомоніторингу, аналіз споживання енергії, розробка заходів з енергозбереження, контроль за їх реалізацією.

3. Структура енергоменеджменту (енергоменеджер, відповідальні особи в закладах).

Система енергоменеджменту включає:

- ➔ енергоменеджера громади, який координує всі заходи з енергоменеджменту;
- ➔ відповідальних осіб за енергоменеджмент у кожному закладі (школа, садок, амбулаторія тощо);
- ➔ координаційну раду з енергозбереження (за потреби).

4. Повноваження енергоменеджера.

Енергоменеджер має право:

- ➔ отримувати інформацію про споживання енергоресурсів;
- ➔ вимагати дотримання режимів енергоспоживання;
- ➔ ініціювати енергоаудити та модернізаційні заходи;
- ➔ готувати звіти та пропозиції для керівництва громади.

5. Порядок збору даних (щоденний, місячний, річний моніторинг).

Збір даних здійснюється за такими формами:

- ➔ щоденний моніторинг: температура, споживання тепла та електроенергії;
- ➔ місячний звіт: план-факт споживання, відхилення, причини;
- ➔ річний звіт: економія коштів, енергії, викиди CO₂, реалізовані заходи.

| 6. Порядок аналізу даних.

Енергоменеджер щомісяця аналізує зібрані дані, виявляє відхилення, формує рекомендації щодо оптимізації споживання енергії. Результати аналізу обговорюються з керівниками закладів.

| 7. Порядок звітування (форми, строки, відповідальні).

Відповідальні особи в закладах подають щоденні та місячні звіти енергоменеджеру. Енергоменеджер формує щоквартальні та річні звіти для виконавчого комітету до 1 березня наступного року. Форми звітності затверджуються окремим рішенням ради.

| 8. Вимоги до енергомоніторингу (ПЗ, стандарти, точність).

Для енергомоніторингу використовуються спеціалізовані програмні засоби, що забезпечують точність обліку не менше 95%. Дані повинні відповідати стандартам ISO 50001 або іншим національним нормативам.

| 9. Відповідальність посадових осіб.

Посадові особи, відповідальні за енергоменеджмент, несуть відповідальність за достовірність даних, своєчасне подання звітності та виконання заходів з енергозбереження згідно з чинним законодавством.

| 10. Порядок внесення змін.

Зміни до цього положення вносяться рішенням ради громади за поданням енергоменеджера або відповідного структурного підрозділу.

Додаткові модельні положення

1. Мета — запровадити в громаді систему, яка забезпечує **регулярний облік і аналіз енергоспоживання**, а також **перетворює дані на управлінські рішення**, що дають вимірюваний ефект.
2. Завдання. Система має забезпечувати:

(а) Дані та дисципліну обліку

- ➔ визначений перелік об'єктів моніторингу;
- ➔ визначених відповідальних на кожному об'єкті;
- ➔ регулярність подання даних;
- ➔ мінімізацію помилок в обліку.

(б) Аналіз і управлінські висновки

- ➔ виявлення об'єктів із найбільшими витратами та аномаліями;
- ➔ порівняння об'єктів між собою;
- ➔ виявлення причин перевитрат (режим роботи, втрати, налаштування, поведінкові фактори);
- ➔ формування пропозицій: «швидкі заходи» та «інвестиційні заходи».

(в) Вбудовування у процеси громади

- ➔ інтеграція в бюджетне планування;
- ➔ підготовка обґрунтувань для інвестицій/донорських заявок;
- ➔ контроль ефекту від реалізованих заходів.

3. Показники (KPI) системи енергоменеджменту (рекомендовано)

Громада може встановити мінімальний набір показників:

- ➔ частка об'єктів, охоплених обліком (% , кількість);
- ➔ частка об'єктів, що подають дані вчасно (% , щомісяця);
- ➔ кількість виявлених аномалій/перевитрат та усунених причин;

- ➔ економія коштів/енергії (за результатами року або сезону);
- ➔ кількість підготовлених проектів/рішень на основі даних.

4. Сфера дії та об'єкти системи:

4.1. Це Положення поширюється на:

- ➔ виконавчі органи ради;
- ➔ комунальні підприємства, установи, організації;
- ➔ заклади бюджетної сфери (освіта, медицина, культура, соц-сфера);
- ➔ об'єкти критичної інфраструктури (за рішенням громади).

4.2. Пріоритетність охоплення об'єктів (рекомендована логіка)

Щоб система запрацювала швидко, громада може почати з «ядра»:

1. найбільші споживачі (за рахунками);
2. критична інфраструктура;
3. заклади, де легко отримати дані (лічильники, зрозумілі рахунки);
4. інші об'єкти.

4.3. Перелік об'єктів затверджується розпорядчим документом виконавчого органу/керівника та переглядається не рідше 1 разу на рік.

5. Організаційна структура та ролі в системі енергоменеджменту

5.1. Координатор / енергоменеджер громади

У громаді визначається координатор системи енергоменеджменту (енергоменеджер) — посадова особа або працівник, на якого покладається відповідальність за функціонування системи в цілому.

Чому це важливо: Без єдиного координатора система енергоменеджменту швидко перетворюється на формальний збір показників. Наявність відповідальної особи дозволяє:

1. звести розрізнені дані в єдину картину;
2. забезпечити регулярність і дисципліну;
3. перетворювати цифри на управлінські пропозиції.

Основні функції енергоменеджера:

- ➔ організація збору даних від усіх об'єктів;
- ➔ перевірка повноти та логічності даних;
- ➔ базовий аналіз енергоспоживання та витрат;
- ➔ підготовка регулярних звітів і аналітичних записок;
- ➔ формування пропозицій щодо заходів (короткострокових та інвестиційних);
- ➔ участь у бюджетному та інвестиційному плануванні.

Підпорядкування:

Енергоменеджер, як правило, підпорядковується керівнику виконавчого органу або профільному заступнику голови громади, що забезпечує можливість впливу на управлінські рішення.

5.2. Відповідальні особи на об'єктах

На кожному об'єкті комунальної власності визначається відповідальна особа за подання енергетичних даних.

Для чого це потрібно:

Практика показує, що без чітко визначеної відповідальності на рівні об'єкта:

- ➔ дані подаються несвоєчасно;
- ➔ виникають помилки;
- ➔ складно пояснити причини змін у споживанні.

Функції відповідальних осіб:

- ➔ зняття показників лічильників або передача рахунків;
- ➔ подання даних у встановлені терміни (зазвичай щомісяця);
- ➔ інформування про події, що впливають на споживання (ремонт, аварії, зміна режиму роботи);
- ➔ взаємодія з енергоменеджером у разі уточнень.

5.3. Роль фінансового підрозділу

Фінансовий підрозділ громади залучається до системи енергоменеджменту не як «обліковий орган», а як ключовий партнер у прийнятті рішень.

Чому це критично:

Енергоменеджмент має прямий зв'язок з бюджетом. Без участі фінансового підрозділу дані про енергоспоживання не впливають на реальні рішення.

Функції фінансового підрозділу:

- ➔ підтвердження фінансових даних;
- ➔ участь у аналізі динаміки витрат;
- ➔ врахування результатів енергоменеджменту при формуванні бюджетних запитів;
- ➔ співпраця у підготовці фінансових обґрунтувань інвестицій.

5.4. Координаційна робоча група (рекомендовано)

Для підвищення ефективності системи доцільно створити координаційну робочу групу.

Для чого:

Робоча група дозволяє:

- уникнути «замикання» енергоменеджменту на одній особі;
- забезпечити міжсекторальний підхід;
- колективно приймати рішення щодо пріоритетів.

Періодичність роботи:

Рекомендовано — 1 раз на квартал або за потреби.

6. Облік та управління енергетичними даними

6.1. Логіка збору даних

Збір даних здійснюється **не заради звітності**, а для подальшого аналізу і прийняття рішень. Тому важливо одразу визначити:

- які саме дані збираються;
- з якою періодичністю;
- хто відповідальний за їх якість.

Рекомендована періодичність:

- щомісячно — споживання і витрати;
- щоквартально — узагальнення та аналіз;
- щорічно — стратегічні висновки.

6.2. Аналіз даних: що саме аналізуємо і навіщо

Аналіз енергетичних даних включає:

- порівняння об'єктів між собою;
- аналіз динаміки в часі;

- виявлення відхилень від базового рівня (baseline);
- оцінку впливу реалізованих заходів.

■ **Важливо.** Аналіз має враховувати контекст: погодні умови, режим роботи об'єктів, кількість користувачів. Це дозволяє уникнути хибних висновків.

7. Використання даних для управлінських рішень

7.1. Логіка переходу «дані → рішення»

Система енергоменеджменту має відповідати на три ключові управлінські питання:

1. Де ми витрачаємо найбільше?
2. Чому саме там?
3. Що ми можемо змінити — швидко або інвестиційно?

На основі цього формується перелік:

- короткострокових (організаційних) заходів;
- середньострокових та інвестиційних проєктів.

7.2. Пріоритезація заходів

Пріоритезація здійснюється з урахуванням:

- обсягу споживання;
- вартості енергоресурсів;
- технічного стану об'єктів;
- соціальної значущості об'єктів;
- потенційного ефекту.

Це дозволяє громаді рухатися **від найбільш проблемних об'єктів до менш критичних**.

8. Звітність та аналітичні продукти системи енергоменеджменту

8.1. Щомісячний звіт

 Хто готує: енергоменеджер

Для кого: керівництво громади, профільні підрозділи

 Мета: оперативний контроль ситуації.

 Зміст:

- ➔ загальне споживання;
- ➔ ТОП-об'єкти за витратами;
- ➔ аномалії;
- ➔ короткі пропозиції щодо дій.

 Результат: Прийняття дрібних управлінських рішень (корекція режимів, перевірки, доручення).

8.2. Квартальний звіт

 Хто готує: енергоменеджер спільно з фінансовим підрозділом

 Мета: аналіз тенденцій і прийняття управлінських рішень середньострокового характеру.

 Зміст:

- ➔ порівняння з попередніми періодами;
- ➔ ефект від вжитих заходів;
- ➔ перелік проблемних об'єктів;
- ➔ пропозиції щодо бюджетних змін.

Результат:

Рішення щодо пріоритетів, підготовки проєктів, коригування планів.

8.3. Річний звіт

Хто готує: енергоменеджер, розглядається робочою групою

Мета: стратегічне планування.

Зміст:

- ➔ підсумки року;
- ➔ досягнута економія або перевитрати;
- ➔ аналіз причин;
- ➔ оновлений baseline;
- ➔ пропозиції на наступний рік.

Результат:

Формування бюджетних запитів, інвестиційних планів, донорських заявок.

9. Інтеграція в бюджетне та інвестиційне планування

9.1. Куди саме інтегруються результати

Результати енергоменеджменту використовуються при:

- ➔ формуванні бюджетних запитів установ;
- ➔ підготовці програм енергоефективності;
- ➔ визначенні об'єктів капітальних видатків;
- ➔ підготовці проєктів для донорів і інвесторів.

9.2. Як визначаються пріоритетні об'єкти

Пріоритетність визначається за сукупністю критеріїв:

- ➔ обсяг витрат;
- ➔ потенціал економії;
- ➔ технічний стан;
- ➔ соціальна значущість;
- ➔ готовність до реалізації.

Це дозволяє перейти від принципу «хто голосніше просить» до **обґрунтованого планування**.

10. Моніторинг ефективності системи

10.1. Що таке моніторинг ефективності

Моніторинг ефективності — це регулярна оцінка того, **чи працює система**, а не лише чи збираються дані.

10.2. Основні критерії моніторингу

- ➔ повнота охоплення об'єктів;
- ➔ регулярність і якість даних;
- ➔ кількість управлінських рішень на основі даних;
- ➔ фактичний ефект (економія, оптимізація).

10.3. Періодичність і відповідальність

- ➔ оперативний моніторинг — щомісяця (енергоменеджер);
- ➔ підсумковий — 1 раз на рік (керівництво громади / робоча група).

10.4. Перегляд системи

За результатами моніторингу громада може:

- ➔ змінювати перелік об'єктів;
- ➔ уточнювати процедури;
- ➔ коригувати KPI;
- ➔ масштабувати систему.

Запровадження системи енергоменеджменту в територіальній громаді є не окремим технічним заходом, а **інструментом управління**, який дозволяє перейти від інтуїтивних або ситуативних рішень до обґрунтованої, прогнозованої та відповідальної політики у сфері використання енергоресурсів. Тому сам по собі збір енергетичних даних не створює цінності. Цінність виникає тоді, коли дані:

- ➔ регулярно аналізуються;
- ➔ інтерпретуються з урахуванням контексту;
- ➔ стають підставою для управлінських, бюджетних та інвестиційних рішень.

Система енергоменеджменту, побудована за логікою, викладеною в цьому модельному документі, дозволяє громаді:

- ➔ отримати цілісне бачення власного енергоспоживання;
- ➔ визначати реальні пріоритети для оптимізації та модернізації;
- ➔ підвищувати ефективність використання бюджетних коштів;
- ➔ обґрунтовувати рішення перед депутатами, донорами та мешканцями;
- ➔ поступово формувати культуру відповідального управління енергоресурсами.

Важливо підкреслити, що впровадження системи енергоменеджменту не потребує одночасного охоплення всіх об'єктів або значних інвестицій. Найбільш ефективним є **поетапний підхід**, який починається з ключових та найбільш енергоємних об'єктів і поступово масштабується з урахуванням спроможності громади.

Таким чином, система енергоменеджменту стає базовою інфраструктурою для реалізації подальших заходів з енергоефективності, розвитку відновлюваної енергетики та підвищення енергетичної стійкості громади, а також створює основу для переходу від реагування на проблеми до стратегічного управління енергетичним розвитком.

Типовий порядок використання даних енергоменеджменту в управлінських рішеннях територіальної громади

1. Загальні положення

1.1. Цей Типовий порядок встановлює, як саме громада використовує дані, що збираються в рамках енергоменеджменту (показники лічильників, рахунки, витрати, параметри роботи об'єктів), для підготовки та ухвалення управлінських рішень: організаційних, бюджетних, інвестиційних.

1.2. **Чому це важливо.** Багато громад уже мають енергоменеджера та зібрані таблиці, але:

- ➔ дані не аналізуються або аналізуються «для звіту»;
- ➔ рішення не ухвалюються або ухвалюються без прив'язки до даних;
- ➔ немає контролю, чи дали рішення ефект.

Цей порядок потрібен, щоб з'явився **чіткий маршрут**:

дані → аналіз → висновки → рішення →
виконання → перевірка ефекту → коригування.

1.3. Документ застосовується до:

- ➔ виконавчих органів ради;
- ➔ бюджетних установ;
- ➔ комунальних підприємств (у частині об'єктів/послуг, де є енергоспоживання);
- ➔ об'єктів комунальної власності та критичної інфраструктури (за рішенням громади).

| 2. Терміни та логіка, щоб всі однаково розуміли процес

- 2.1. Енергетичні дані** — інформація про споживання і витрати енергоресурсів (електроенергія, тепло, газ тощо) по кожному об'єкту за період (зазвичай місяць).
- 2.2. Аномалія** — різке або нетипове відхилення у споживанні/витратах, яке потребує пояснення (наприклад, +30 % до середнього рівня без зрозумілої причини).
- 2.3. Базовий рівень (baseline)** — «точка відліку» для порівняння. Наприклад, середнє споживання об'єкта за попередній опалювальний сезон. Без baseline неможливо чесно оцінити, чи є економія.
- 2.4. Управлінське рішення на основі даних** — доручення, наказ, протокол або бюджетне рішення, яке має:
- ➔ посилення на дані;
 - ➔ пояснення проблеми;
 - ➔ визначений захід;
 - ➔ відповідального;
 - ➔ строк;
 - ➔ критерій перевірки результату.
- 2.5. Чому це роз'яснюємо.** Якщо в громаді різні люди розуміють слова по-своєму, процес «ламається». Тому цей блок — як спільна мова для всіх учасників.

| 3. Принципи використання даних (як ми працюємо з інформацією)

- 3.1. Регулярність.** Дані аналізуються за встановленим графіком, а не тоді, коли «випадково дійшли руки». Це дає можливість помічати проблеми раніше, ніж вони стануть кризою.

3.2. Порівнюваність. Дані мають бути в однаковому форматі: однакові одиниці, періоди, назви об'єктів. Інакше аналіз буде хибним.

3.3. Контекстність. Цифри завжди розглядаються з урахуванням контексту: погода, режим роботи, кількість людей, ремонти, аварії. Це рятує від помилкових висновків.

3.4. Рішення-орієнтованість. Кожен звіт має завершуватися відповіддю: *що робимо далі і хто за це відповідає*.

Якщо цього немає — звіт не виконує свою функцію.

3.5. Контроль і коригування. Після впровадження заходу громада перевіряє ефект і за потреби коригує рішення. Це нормальна управлінська практика, а не «помилка».

| 4. Учасники процесу та їхні ролі (хто що робить і кому звітує)

4.1. Енергоменеджер (координатор процесу)

Роль: перетворює дані на аналітику та пропозиції.

Кому звітує: профільному заступнику голови / керівнику виконавчого органу (визначається громадою).

Що робить на практиці:

- ➔ збирає дані від об'єктів;
- ➔ перевіряє їх якість;
- ➔ робить базовий аналіз (динаміка, порівняння, аномалії);
- ➔ готує звіти й пропозиції рішень;
- ➔ відстежує виконання рішень і фактичний ефект.

Чому це важливо: енергоменеджер — не «людина, яка веде Excel», а координатор змін.

4.2. Відповідальні на об'єктах

Роль: дають коректні первинні дані і пояснюють контекст.

Кому звітують: керівнику установи/КП і енергоменеджеру.

Що роблять:

- ➔ фіксують показники/рахунки;
- ➔ пояснюють зміни (ремонт, аварія, зміна графіку);
- ➔ виконують організаційні рішення (режими, налаштування).

4.3. Фінансовий підрозділ

Роль: забезпечує фінансову достовірність і вбудовує рішення у бюджет.

Що робить:

- ➔ підтверджує фактичні витрати;
- ➔ допомагає формувати бюджетні запити;
- ➔ співпрацює у фінансових обґрунтуваннях інвестицій.

4.4. Керівництво громади / робоча група

Роль: приймає рішення і забезпечує їх виконання.

Чому це важливо: без політичного/управлінського рішення енергоменеджмент лишається «технічною функцією».

| 5. Які саме дані використовуються і як їх готувати до аналізу

5.1. Мінімальний набір даних (обов'язковий)

Для кожного об'єкта:

- ➔ споживання електроенергії (кВт·год);
- ➔ споживання тепла (Гкал/кВт·год — як у вашій системі);
- ➔ споживання газу (м³), якщо є;
- ➔ витрати за рахунками (грн);
- ➔ площа (м²) або інший параметр для питомих показників.

Чому це важливо: без витрат і площі ви бачите лише «скільки», але не розумієте «наскільки дорого» і «наскільки ефективно».

5.2. Додаткові дані (дуже бажано)

- ➔ режим роботи (годин/днів);
- ➔ кількість користувачів (учні/пацієнти тощо);
- ➔ температура зовнішнього повітря (для тепла — хоча б якісно: холодніше/тепліше).

Навіщо: щоб правильно пояснювати причини змін.

5.3. Підготовка даних до аналізу

Енергоменеджер:

- ➔ перевіряє одиниці вимірювання;
- ➔ перевіряє повноту (чи всі об'єкти здали дані);
- ➔ позначає «червоні прапорці» — стрибки, нулі, підозрілі значення;
- ➔ уточнює дані з відповідальними.

| 6. Як саме аналізувати дані: практичні кроки

6.1. Крок 1: порівняння з попереднім періодом

- ➔ місяць до місяця;
- ➔ той самий місяць минулого року (краще для сезонності).

Для чого: швидко зрозуміти, чи «щось пішло не так».

6.2. Крок 2: рейтинг об'єктів

- ➔ ТОП-10 за витратами (грн);
- ➔ ТОП-10 за питомим споживанням (кВт·год/м² тощо).

Для чого: правильно визначити пріоритети — де потенціал економії найбільший.

6.3. Крок 3: аналіз аномалій

Якщо є різкий стрибок:

- ➔ перевірити технічні причини (поломка, налаштування);
- ➔ перевірити управлінські причини (режим роботи, зміни персоналу);
- ➔ перевірити облікові причини (помилка в даних).

Для чого: аномалії — найшвидше джерело «швидких перемог» без інвестицій.

6.4. Крок 4: оцінка ефекту заходів

Для об'єктів, де щось зробили:

- ➔ порівняти «до/після» з baseline;
- ➔ пояснити, чому ефект є/немає.

Для чого: щоб не повторювати неефективні заходи і масштабувати ефективні.

7. Як з аналізу переходити до управлінських рішень (серце документа)

7.1. Типи управлінських рішень

(А) Оперативні (швидкі, без інвестицій):

- ➔ зміна режимів опалення/освітлення;
- ➔ контроль графіків роботи обладнання;
- ➔ усунення тепловтрат (організаційно);
- ➔ перевірка налаштувань.

(Б) Тактичні (потребують планування):

- ➔ енергоаудит/обстеження;
- ➔ дрібна модернізація (автоматика, регулятори);
- ➔ підготовка технічних завдань.

(В) Стратегічні (інвестиційні):

- ➔ комплексна термомодернізація;
- ➔ модернізація теплопостачання;
- ➔ проекти ВДЕ.

7.2. Як оформлюється рішення

Кожне рішення має містити:

- ➔ проблему (на підставі яких даних);
- ➔ що робимо;
- ➔ хто відповідальний;
- ➔ строки;
- ➔ як перевіримо ефект (показник).

Навіщо: без цього рішення не виконується або «розмивається».

7.3. Коли рішення ухвалюються

- ➔ щомісяця — оперативні;
- ➔ щокварталу — тактичні;
- ➔ щорічно — стратегічні та бюджетні.

8. Звітність: які звіти потрібні, хто робить і як вони приводять до рішень

8.1. Щомісячний оперативний звіт (1–2 стор.)

 Хто готує: енергоменеджер.

 Дані: показники/рахунки від об'єктів + витрати (фінпідрозділ).

 Аналіз: аномалії, ТОП-об'єкти, короткі тенденції.

 Кому подається: профільному заступнику/керівнику виконавчого органу.

 Яке рішення має бути після: 2–5 конкретних доручень (перевірити, налаштувати, усунути).

8.2. Квартальний аналітичний звіт (3–5 стор.)

 Хто готує: енергоменеджер разом з фінансовим підрозділом (за потреби).

 Дані: за 3 місяці, порівняння з минулим роком/кварталом.

 Аналіз: тенденції, ефект заходів, рейтинг проблемних об'єктів.

 Кому подається: керівництву + робочій групі (якщо створена).

 Яке рішення має бути після: затвердити перелік пріоритетних об'єктів і заходів на наступний квартал.

8.3. Річний звіт (5–10 стор.)

 Хто готує: енергоменеджер; розглядається робочою групою/керівництвом.

 Дані: річні підсумки + baseline + сезонність.

 Аналіз: що дало економію, що не спрацювало, де найбільші ризики.

 Яке рішення має бути після: перелік інвестиційних проектів і бюджетні пріоритети на рік.

Ключове правило для громад: якщо після звіту не з'явилося доручень/рішень — звітність перетворилася на формальність.

9. Інтеграція у бюджетне та інвестиційне планування (куди саме «вшиваємо» дані)

9.1. Куди інтегруємо

Результати аналізу мають потрапляти:

- ➔ у **бюджетні запити** установ (обґрунтування потреб);
- ➔ у **програми/плани заходів** (енергоефективність, ЖКГ, розвиток);
- ➔ у **плани капітальних видатків** (що ремонтуємо/модернізуємо);
- ➔ у **пакети проектів для донорів** (обґрунтування ефекту).

9.2. Як визначати пріоритетні об'єкти

Рекомендована проста матриця пріоритетів (оцінка 1–5):

1. витрати (грн/рік);
2. потенціал економії;
3. технічний стан;

4. соціальна значущість;
5. готовність до реалізації (документи, проектність).

Для чого: щоб було зрозуміло, чому саме ці 5–10 об'єктів — пріоритет.

9.3. Як приймати інвестиційні рішення

Перед тим як включати захід у бюджет/інвестплан:

- ➔ визначити baseline;
- ➔ оцінити очікуваний ефект (економія, стійкість, якість послуг);
- ➔ визначити джерело фінансування;
- ➔ закласти механізм перевірки ефекту.

10. Моніторинг виконання рішень і оцінка ефекту (що таке моніторинг «по-справжньому»)

10.1. Що таке моніторинг ефективності

Моніторинг — це регулярна перевірка:

1. чи виконано рішення;
2. чи дало воно очікуваний результат;
3. що потрібно змінити далі.

10.2. Хто відповідальний

- ➔ **енергоменеджер** — збирає дані й оцінює ефект;
- ➔ **керівництво/робоча група** — ухвалює рішення про коригування;
- ➔ **відповідальні на об'єктах** — виконують заходи і пояснюють контекст.

10.3. Періодичність

- ➔ щомісячно — контроль оперативних доручень;
- ➔ щокварталу — контроль виконання планів;
- ➔ щорічно — оцінка ефекту інвестицій та коригування політики.

10.4. Критерії відповідності

1. рішення виконано в строк;
2. дані підтверджують ефект;
3. якщо ефекту немає — визначено причину і оновлено підхід.

10.5. Коригування

Якщо громада «перевиконала» цілі (наприклад, зменшила витрати більше очікуваного) — це сигнал:

- ➔ розширювати охоплення системи;
- ➔ піднімати амбіцію (нові об'єкти/нові показники);
- ➔ переходити до інвестиційних рішень.

| 11. Заключні положення

Цей Типовий порядок має рекомендаційний характер і може бути адаптований громадою відповідно до її структури, кількості об'єктів, кадрової спроможності та поточних пріоритетів.

Запровадження Порядку дозволяє громаді перейти від формального збору даних до **результативного управління енергоресурсами**, де кожен цикл звітності завершується рішеннями, виконанням і перевіреном ефектом.

Енергоменеджмент стає ефективним лише тоді, коли дані щомісяця й щокварталу «працюють» у прийнятті рішень: визначають пріоритетні об'єкти, підказують швидкі заходи, обґрунтовують інвестиції та забезпечують контроль результату.

Додаток 3.1.4

Додаток 5
до проекту рішення ради
«Про затвердження місцевої
цільової програми підвищення
енергоефективності та розвитку
відновлюваної енергетики
на 2026–2030 роки»

Проект форм звітності для енергоменеджменту

| Форма 1. Поденний моніторинг

Дата	Температура зовнішня (°C)	Температура в приміщенні (°C)	Тепло (Гкал)	Ел. енергія (кВт·год)	Відхилення	Коментарі
01.01.202__ р.						

| Форма 2. Помісячні звіти (варіант 2 — щоквартальні)

Місяць	Планове споживання	Фактичне споживання	Відхилення (%)	Причини	Заходи
Січень					

| Форма 3. Річні показники

Рік	Економія коштів (тис. грн)	Економія енергії (%)	Викиди CO ₂ (тонн)	Реалізовані заходи	Рекомендації
202__ р.					

Додаток 3.1.5

Додаток 6
до проекту рішення ради
«Про затвердження місцевої
цільової програми підвищення
енергоефективності та розвитку
відновлюваної енергетики
на 2026–2030 роки»

Положення про співфінансування заходів з енергоефективності для ОСББ та населення

| 1. Загальні положення.

Документ визначає порядок надання фінансової підтримки ОСББ, ЖБК та домогосподарствам громади для впровадження заходів з енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики. Положення розроблене відповідно до законодавства України та місцевих програм енергоефективності.

| 2. Мета програми співфінансування.

Підвищення енергоефективності житлового фонду; зменшення витрат мешканців на енергоресурси; стимулювання модернізації багатоквартирних будинків; розвиток малої відновлюваної енергетики; зменшення викидів CO₂.

| 3. Учасники програми.

ОСББ та ЖБК; приватні домогосподарства; ініціативні групи багатоквартирних будинків (за умови створення ОСББ до моменту виплати).

| 4. Розмір співфінансування.

30–70 % вартості заходу, залежно від типу робіт. Для соціально вразливих категорій можливе збільшення частки. Максимальний розмір компенсації встановлюється щороку рішенням ради.

| 5. Допустимі заходи.

Утеплення фасадів, дахів, підвалів; заміна вікон і дверей на енергоефективні; встановлення ІТП; модернізація внутрішньобудинкових систем опалення; встановлення сонячних електростанцій до 10 кВт; встановлення сонячних колекторів; встановлення теплових насосів; модернізація освітлення місць загального користування.

| 6. Порядок подання заявок.

Заявка подається до відділу ЖКГ. Додаються: протокол зборів ОСББ, кошторис, технічне обґрунтування, копії документів. Для домогосподарств — документи на право власності, технічні умови, рахунки.

| 7. Порядок відбору.

Оцінка відповідності заходів вимогам програми. Пріоритет: будинки з високим споживанням, соціальні об'єкти, комплексні проекти. Рішення приймає комісія з енергоефективності.

| 8. Порядок виплат.

Виплата здійснюється після виконання робіт. Обов'язковий технічний огляд. Кошти перераховуються на рахунок ОСББ або підрядника (за рішенням комісії).

| 9. Контроль та звітність.

Контроль здійснює відділ ЖКГ та енергоменеджер. ОСББ подає річний звіт про економію енергії. У разі порушень — повернення коштів або виключення з програми.

| 10. Внесення змін.

Зміни до Положення вносяться рішенням ради.

Додаток 3.1.6

Додаток 7
до проекту рішення ради
«Про затвердження місцевої
цільової програми підвищення
енергоефективності та розвитку
відновлюваної енергетики
на 2026–2030 роки»

Перелік типових об'єктів та пропозиції до способів обрахунку орієнтовних кошторисів

1. Типові об'єкти громади:

Тип об'єкта	Короткий опис
Школи	Загальноосвітні навчальні заклади I–III ступенів
Дитячі садочки	Заклади дошкільної освіти
Амбулаторії	Медичні заклади первинної допомоги
Адміністративні будівлі	Будівлі органів місцевого самоврядування
Будинки культури	Клуби, будинки культури, бібліотеки
Котельні	Централізовані джерела теплопостачання
Вуличне освітлення	Мережі зовнішнього освітлення населених пунктів

2. Орієнтовні заходи та вартість:

Захід	Опис	Орієнтовна вартість
Утеплення фасаду	Теплоізоляція зовнішніх стін мінеральною ватою	___ тис. ___ грн/м²
Встановлення ІТП	Індивідуальний тепловий пункт з автоматикою	від ___ тис. ___ /об'єкт
Заміна освітлення на LED	Світлодіодні світильники з датчиками руху	від ___ тис. ___ грн./світильник
Встановлення СЕС	Сонячні електростанції на дахах будівель	від ___ тис. ___ грн/кВт
Заміна тепломереж	Модернізація ізоляції та трубопроводів	від ___ тис. ___ грн/пог.м

3. Приклади розрахунків для типових об'єктів:

Тип об'єкта	Основні заходи	Орієнтовна площа/к-сть	Орієнтовна вартість	Примітки
Школа	Утеплення фасаду, ІТП, LED-освітлення	2000 м², 1 ІТП, 100 світильників	___0,___0 млн. грн	Середня школа на 300 учнів
Дитячий садок	Утеплення фасаду, ІТП	1200 м², 1 ІТП	___0,___0 млн. грн	Садок на 6 груп
Амбулаторія	Утеплення, СЕС 10 кВт	800 м², 10 кВт	___0,___0 млн. грн	Амбулаторія з денним стаціонаром
Клуб	Утеплення, LED-освітлення	600 м², 40 світильників	___0,___0 млн. грн	Будинок культури
Котельня	Модернізація обладнання, автоматика	1 об'єкт	___0,___0 млн. грн	Центральна котельня
Вуличне освітлення	Заміна 200 світильників на LED	200 світильників	___0,___0 млн. грн	Центральні вулиці населеного пункту

